

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

**ELENA GORIČANEC
DIPLOMSKI RAD**

**INTEGRACIJA ROMA U REDOVNI
ODGOJNO-OBRAZOVNI SUSTAV U
MEĐIMURSKOJ ŽUPANIJI**

Čakovec, srpanj 2019.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
(Čakovec)**

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: **Elena Goričanec**

TEMA DIPLOMSKOG RADA: **Integracija Roma u redovni odgojno-obrazovni
sustav u Međimurskoj županiji**

MENTOR: doc. dr. sc. Goran Lapat

Čakovec, srpanj 2019.

Sadržaj

Sažetak	1
Summary	2
1. UVOD	3
2. OPĆENITO O ROMIMA	5
2.1. Simboli.....	5
2.2. Obitelj.....	6
2.3. Jezik, vjera, glazba	6
2.4. Romi u Hrvatskoj.....	7
2.5. Romi u Međimurju.....	9
3. OBRAZOVANJE ROMA	11
3.1. Interkulturalizam u nastavi.....	12
4. PROJEKTI	14
4.1. Projekt:	14
4.2. Akcijski plan desetljeća	16
4.3. Projekt ROMA.....	20
5. UČITELJI	21
5.1. Uloga i kompetencije učitelja	21
5.2. Suradnja škole i romske zajednice	22
5.3. Romski pomagači.....	25
6. METODOLOGIJA	26
6.1. Problem istraživanja	26
6.2. Cilj istraživanja	26
6.3. Hipoteze istraživanja	26
6.4. Metoda – studija slučaja	27
6.5. Uzorak	27
6.6. Postupci i instrumenti.....	28
6.7. Obrada podataka.....	28

7. ANALIZA PODATAKA	29
8. RASPRAVA	37
9. ZAKLJUČAK	41
10. LITERATURA	42
11. PRILOZI	45
Kratka biografska bilješka	76
Izjava o samostalnoj izradi rada	77

Sažetak

Pitanje odgoja i obrazovanja Roma danas je sve češća tema. U samom startu odgojno-obrazovnog procesa Romi se susreću s brojnim izazovima. Njihov materinji jezik nije hrvatski jezik te se na početku svog školovanja teško privikavaju na nastavu na hrvatskom jeziku. Ta početna barijera proteže se kroz njihovo cijelo školovanje pa je to jedan od ključnih razloga zašto Romi ne postižu jednake obrazovne ishode kao i učenici većinskog stanovništva. Romi su u svojoj prošlosti naučili kako se nositi sa svakodnevnim problemima unatoč niskom stupnju formalnog obrazovanja pa iz tog razloga Romi obrazovanje ne smatraju važnim. Temeljni cilj odgoja i obrazovanja Roma u Republici Hrvatskoj jest osiguranje jednakih šansi, nediskriminacija, desegregacija, poticanje društvene integracije Roma, uz poštivanje prava manjina i prava na jednakost.

Upravo zato, provedeno je istraživanje kojim se ispitalo kakvo je obrazovanje Roma u osnovnim školama te koje mjere bi se trebale poduzeti kako bi se ono dovelo na još uspješniji nivo. Istraživanje je provedeno u Međimurskoj županiji zato što je to županija koja bilježi najveći broj romskog stanovništva u Republici Hrvatskoj. Te je to ujedno i županija koja se uključila u brojne projekte kako bi obrazovanje Roma, a samim time i njihov cjelokupni život bio što uspješniji.

Istraživanje je pokazalo kako učenici Romi prema mišljenju učitelja usvajaju osnovno znanje koje je dovoljno za prolazak u sljedeći razred. Iako ne postoji posebna prilagodba na razini plana i programa, učitelji u svakodnevnom radu nastavni sadržaj trebaju prilagođavati prema mogućnostima svakog pojedinog učenika. Međusobna suradnja između učenika Roma i učenika većinskog stanovništva jest zadovoljavajuća, dok suradnja s roditeljima još uvijek nije na nivou kojem bi trebala biti. Glavne mjere koje se trebaju poduzeti jesu: uključivanje romske djece što ranije u predškolski odgoj i obrazovanje te obrazovanje odraslih Roma. Napredak u odgojno-obrazovnom području Roma je vidljiv, ali se odvija puno sporije od očekivanog.

Ključne riječi: Romi, odgoj i obrazovanje, učitelji, Međimurska županija

ROMA INTEGRATION IN REGULAR EDUCATIONAL SYSTEM IN MEĐIMURJE COUNTY

Summary

The issue of Roma education is nowadays a common topic. From the early beginning of educational process, Roma face many challenges. Their mother tongue is not a Croatian language, hence at early schooling it is difficult to accustom to early language learning. Their initial barrier extends through the entire education making it the key reason why Roma do not achieve the same educational outcomes as the majority of population. Through the past Roma have learned to cope with everyday problems, despite having low formal education which is considered as not much important. The basic goal of Roma education in the Republic of Croatia is to achieve equal opportunities, non-discrimination and disaggregation. The other point is to foster their social integration with the respect of the rights of minorities and the right to equality.

Above all mentioned, the research has been conducted to examine the Roma education in elementary school with the measures taken that bring it to a more successful level. The survey was conducted in Međimurje County which records the largest number of Roma population in the Republic of Croatia. At the same time it is a county that has participated in numerous projects that make Roma education and thus their overall life as successful as possible.

According to the teachers, the research has shown that Roma students adopt basic knowledge that is sufficient to pass the class. Although there is no specific adjustment considering the level of the curriculum, teachers in their everyday work implement the teaching methods adapted to the capabilities of each individual student. On one hand mutual co-operation between Roma students and majority population students is satisfactory while on the other co-operation with parents is still not at the expected level. The key measures that need to be taken include: inclusion of Roma children in early pre-school education and adults in Roma education. In the field of education, progress is noticeable, but it is much slower than expected.

Keywords: Roma, education, teachers, Međimurje County

1. UVOD

Kvalitetan život i osobni razvoj pojedinca, njegov doprinos cjelokupnoj zajednici uvelike ovisi o obrazovanju. Obrazovanje čini osnovnu pretpostavku za napredovanje u ekonomskom, političkom, kulturnom te društvenom smislu. U obrazovanje se uključuju svi građani neke zemlje, bez obzira na spol ili etničku pripadnost (Hoblaj, 2008). Etnička ili nacionalna manjina jest skupina stanovnika jedne države koja se po svojoj etničkoj pripadnosti razlikuje od većine stanovništva te države (Hrvatska enciklopedija, 2019).

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine zabilježeno je 328 738 pripadnika nacionalnih manjina, što predstavlja 7,67 % ukupne populacije u Republici Hrvatskoj. Jedna od najzastupljenijih nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj jesu Romi. Oni predstavljaju višestruko marginaliziranu društvenu skupinu kojoj se pridaje posebna pažnja. Od ukupno 16 975 pripadnika romske nacionalne manjine, njih gotovo trećina, 5 107 živi u Međimurskoj županiji. Romi imaju visoki natalitet pa je zato u osnovnim školama sve više Roma¹ (Vlada RH, 2003). Upravo iz tog razloga, provedeno je istraživanje u osnovnim školama na području Međimurske županije. Istraživanjem se željelo ispitati kakvo je stanje u obrazovanju Roma u Međimurju.

Uz Rome se često vežu negativne predrasude i generalizacije te s obzirom na njihove loše egzistencijalne uvjete i društvenu segregaciju, Vlada Republike Hrvatske je donijela niz projekata i mjera u cilju poboljšavanja njihovog položaja. Većina stručnjaka smatra kako je obrazovanje važna komponenta kojim se Rome može integrirati u kvalitetniji život. U teoriji se to čini sasvim moguće, no u praksi je to teško izvedivo. Temeljni problem kod Roma jest nepoznavanje hrvatskog jezika pa zato ne mogu pratiti nastavu i često doživljavaju neuspjeh. Drugi veliki problem jest nebriga od strane roditelja Roma. Mnogi roditelji šalju svoju djecu u škole samo da bi izbjegli prekršajne prijave i novčane kazne. Također, učenici Romi često neopravdano izostaju s nastave, te često nakon 15 godine odustaju od školovanja. Unatoč svim problemima možemo očekivati kako će stvari krenuti nabolje (Šlezak, 2009).

¹ u radu se koristi pojam Romi, ali se pritom misli i na ženski i na muški spol, isključivo radi lakšeg zapisivanja

U kojoj mjeri učenici Romi mogu savladati nastavni sadržaj? Uključuju li se učenici Romi u izvannastavne aktivnosti? Kakva je suradnja učenika Roma i učenika većinskog stanovništva unutar razreda? Kakva je suradnja škole i roditelja Roma? Koje mjere bi trebalo poduzeti da se obrazovanje Roma dovede do veće razine?

Glavni dio rada sadrži kvalitativnu analizu obrazovanja Roma, odnosno odgovore na gore postavljena pitanja. Kvalitativna analiza napravljena je na temelju intervjuiranja učitelja razredne nastave te knjižničara² školske knjižnice. Prostor istraživanja je Međimurska županija radi velikog broja romske populacije.

Ovo nije prvo istraživanje koje se bavi problematikom odgoja i obrazovanja Roma. Slučaj učenika Roma u naselju Kozari Bok, istraživanje je koje slično ovom radu. U istraživanju su također intervjuirani nastavnici škole koji u svojim razredima imaju i učenike Rome i učenike većinskog stanovništva. Učitelji OŠ dr. Vinka Žganca odgovorili su da su učenici Romi uglavnom uklopljeni u nastavu, ali da teško svladavaju nastavni sadržaj. Kao moguće rješenje za bolje uključivanje i savladavanje nastavnog sadržaja potrebno je utjecati na socioekonomske uvjete te kulturne navike Roma, odnosno Romi bi se trebali što više približiti dominantnom stanovništvu. Što se tiče suradnje učenika Roma i učenika većinskog stanovništva, suradnja je u toj školi dobra. Učenici Romi nisu izolirani od strane učenika većinskog stanovništva, ali se njihova komunikacija svodi na prostore škole, dok izvan škole komunikacije više nema. Kod učitelja vlada podjela mišljenja bi li bolje bilo da su Romi uključeni u mješovite razrede ili u čiste romske razrede. Kod učenika Roma i učenika većinskog stanovništva uočena je velika razlika u higijenskim navikama, predznanju, radnim navikama, često su učenicima Romima potrebne dodatne edukacije pa radi tih razloga neki učitelji smatraju da bi bilo korisno odvojiti ih u čiste romske razrede. Kao najveće probleme učenika Roma u obrazovanju, učitelji su istaknuli nedovoljno poznavanje hrvatskoga jezika, neredovito pohađanje nastave, nezainteresiranost za nastavu i od strane učenika i od strane roditelja te slaba suradnja škole i roditelja.

² u radu se koristi pojam „knjižničar“, ali se pritom misli i na ženski i na muški spol, isključivo radi lakšeg zapisivanja

2. OPĆENITO O ROMIMA

Izvoru o podrijetlu Roma ima vrlo slabo. Romi su svojom izoliranošću od ostatka svijeta otežavali znanstvenicima proučavanje njihovog podrijetla. Pretpostavke o postojanju romskog naroda te o njihovim seobama vrlo su različite. Prema povijesno-lingvističkim izvorima zaključuje se kako je podrijetlo Roma sjeverozapadna Indija, odnosno područje oko rijeke Ganges te je većina romskog naroda do 5. stoljeća živjela tamo. Romima su seobe bile sastavni dio života pa su tako česte migracije stoljećima bile od Indije preko Afganistana i Perzije. Dio plemena južne skupine selio se u smjeru Sirije i Egipta, najvjerojatnije u Španjolsku, dok se najveći dio Roma doselio preko Turske u Europu te se zadržao u Turskoj i Grčkoj. Nakon doseljenja u Europu romski migracijski procesi se nastavljaju (Međimurski savez sportske rekreacije „Sport za sve“, 2008).

Prvi te do danas najpouzdaniji podatak o pojavi imena Cigan za pripadnike određene skupine potječe iz 1068. godine. Sveti Georg Antonski, gruzijski monarh, piše kako je na goru Atos, početkom 11. stoljeća stigla skupina Athiganosa. Riječ Athiganos na grčkom znači „nedodirljiv“. Taj naziv ulazi u sve europske jezike s određenim varijantama. U Njemačkoj se koristi naziv Zigeuner (izg. Cigajner); u Mađarskoj Cigány; u Litvi Cigonas; u Italiji Zingaro; dok Arbanasi koriste naziv Cingi. Po nekim izvorima smatralo se da Romi potječu iz Egipta te zato Španjolci koriste naziv Gitanos, a Englezi Gypsies.

Međunarodni naziv za Cigane usvojen je na prvom svjetskom kongresu u Londonu, 8. travnja 1971. godine. Usvojen je naziv Htom – što na lovarskom dijalektu znači čovjek. Glas ht ne postoji u grafijskom sustavu pa se umjesto njega koristi izgovorni oblik toga glasa – r. Tako je nastao naziv Rom.

2.1. Simboli

Na londonskom kongresu, 1971. godine donijete su odluke o romskim simbolima: zastavi, himni te jeziku. Zastava se sastoji od dvije osnovne boje, zelene i plave koje simboliziraju vječno lutanje Roma. Zelena boja je simbol neograničenog prirodnog prostranstva te slobode kretanja, dok plava boja simbolizira nebesko prostranstvo. U sredini zastave se nalazi kotač koji isto tako označava vječno putovanje Roma. Službena himna Roma je njihova poznata pjesma Gjelem, Gjelem,

koju je napisao i komponirao romski glazbenik Žarko Jovanović, 1969. godine. Službeni jezik je romani chib. Romska tradicionalna odjeća također predstavlja određenu simboliku. Njihova je odjeća šarena te prevladava crvena boja. Romsko vjerovanje je da ih takva odjeća štiti od nesreća. 8. travnja Romi slave svoj dan, odnosno obilježava se Svjetski dan Roma.

2.2. Obitelj

Za Rome je značajno da se žene vrlo mladi te da imaju velike obitelji, s puno djece. Romi su narod bez domovine i bez vlastite političke organizacije. Oni imaju svoj nepisani kodeks ponašanja te svoj sud – Kris. Ta institucija rješava probleme unutar njihove zajednice. Zajednice Roma biraju svoga kneza koji pred vlastima zastupa svoje pleme. On je odgovoran za postupke svoje zajednice te mora dobro poznavati svaku obitelj u zajednici.

2.3. Jezik, vjera, glazba

Romi u pravilu prihvaćaju vjeru države u kojoj žive. Kod njih se također očuvalo i vjerovanje u dobre i zle duhove te u uroke. Važno mjesto u njihovom životu imaju razna vjerovanja kao što su: kult Mjeseca, vatre i Sunca, narodnu medicinu te gatanja.

Romi su poznati kao ljudi koji su skloni glazbi. Njihovi orkestri sviraju pod vodstvom primaša³. Od instrumenata služe se prvenstveno violinom, violončelom, kontrabasom i cimbalom. Njihove melodije se izvode emocionalno i strastveno s naglim prijelazima s puno improvizacija, povcima te promjenama tempa. U svijetu su najpoznatiji mađarski Romi muzičari.

Jezik je ključan za romski identitet i kulturu. Ne postoji jedan jedinstveni romski jezik. Radi se o većem broju dijalekata koji poprimaju obilježja većinskih jezika kojima su okruženi. Romski jezici nisu u potpunosti standardizirani te nemaju svoj pravopis i gramatiku. Također romski jezik nema značajnu pisanu tradiciju. Romani chib je romski jezik kojim govori većina romskog stanovništva u Europi i svijetu. Govornici romani chiba preuzimaju karakteristike jezika kojima su okruženi. U Republici Hrvatskoj postoji još jedan romski jezik - bajaški jezik, iako govornika

³ onaj koji vodi instrumentalnu grupu i svira glavnu melodiju, naročito u ciganskoj kapeli

bajaškog u Europi ima znatno manje od govornika romani chiba, u Hrvatskoj više od polovice Roma govori bajaškim jezikom (Bakić-Tomić, 2014). Jezik Roma pripada indijskoj grani jezika. U jeziku se nalazi golem broj stranih riječi što je odraz njihovo g skitalačkog načina života. Postoje dva roda, muški i ženski te ima osam padeža (Međimurski savez sportske rekreacije „Sport za sve“, 2008). Neke romske skupine nemaju standardizirano pismo. U prošlosti su Romi komunicirali pomoću znakova koje bi si ostavljali na putovima, kućama. Njima su si međusobno prenosili sve važne obavijesti.

2.4. Romi u Hrvatskoj

Nedostatak istraživanja o romskom tradicionalnom životu, povijesti i običajima otežava njihovo upoznavanje. Sudbina Roma u Hrvatskoj slična je sudbini Roma u ostalim državama. Pokušavaju se prilagoditi većinskom dijelu stanovništva, ali zadržavaju i svoj način života. O Romima u Republici Hrvatskoj znamo ponešto iz različitih istraživanja koja su provedena krajem 20. stoljeća te početkom 21. stoljeća.

Prema istraživanju Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar, iz 1998. godine, Romi se prvi put u Hrvatskoj spominju u Dubrovniku, 1362. godine. U Dubrovniku Romi žive u Gružu i krajem 14. stoljeća te tijekom 15. stoljeća formiraju zadruge koje se bave tradicionalnim romskim zanatima i glazbom. Desetak godina kasnije Romi se pojavljuju i u Zagrebu kao trgovci, krojači i mesari. Popisi Roma u Hrvatskoj potječu iz razdoblja 1781. – 1783. godine kada imamo podatak da ih je u Virovitičkoj županiji živjelo 648. Romi su se često selili te je teško pratiti njihov stvaran broj u nekom naselju. Najveći broj Roma u Hrvatskoj živi u izdvojenim naseljima, često u neprimjerenim objektima te neprimjerenim uvjetima. Romi danas žive na području sljedećih mjesta: Beli Manastir, Bjelovar, Buje, Crikvenica, Čabar, Čakovec, Čazma, Daruvar, Delnice, Donji Miholjac, Dubrovnik, Duga Resa, Dugo Selo, Dvor, Đakovo, Đurđevac, Garešnica, Gospić, Grubišno Polje, Ivanić Grad, Jastrebarsko, Karlovac, Knin, Koprivnica, Krapina, Križevci, Krk, Kutina, Ludbreg, Metković, Našice, Nova Gradiška, Novska, Ogulin, Osijek, Petrinja, Pitomača, Podravska Slatina, Popovača, Pula, Rijeka, Sisak, Slavonski Bord, Split, Šibenik, Valpovo, Varaždin, Zagreb i Županja.

Istraživanje iz 1998. godine donosi podatke da prosječno romsko kućanstvo ima 5 ili 6 članova, dok prosječno hrvatsko domaćinstvo ima 3 članova. Romske obitelji

su relativno mlade. U 50 % ispitanih obitelji svi ukućani bili su mlađi od 39 godina. Kod Roma je prisutna visoka stopa fertiliteta, te tradicionalna podjela uloga u obitelji. Romska obitelj je patrijarhalna. Muškarac materijalno skrbi o obitelji, dok se žena brine o djeci i kućanstvu. Položaj žena je često diskriminiran te su žene često izložene obiteljskom nasilju. Djeca često sudjeluju u poslovima u obitelji što im otežava školovanje. Romima je njihova tradicija duboku ukorijenjena. Ulazak u pubertet predstavlja spremnost osnivanja obitelji, djevojke često stupaju u zajednice s 13-14 godina, dok muški stupaju u zajednice s 15-16 godina. Kod Roma je još uvijek prisutna „kupnja“ mlade, oko 40 % brakova su ugovoreni.

Što se tiče jezika, u romskim obiteljima pretežno se govori romskim jezikom, odnosno neki od dijalekata romskog jezika.

Romi se razlikuju u vjeri. 45,5 % ispitanika Roma izjasnilo se muslimanima, 31,1 % katolicima, 16,9 % pravoslavicima, dok se ostatak izjasnilo Jehovim svjedocima. Romi često prihvaćaju dominantnu vjeru sredine u kojoj žive pošto im vjera nije osobita važna.

Položaj Roma danas je karakteriziran dvama oblicima suživota. Romi koji žive izolirano, u svojim izdvojenim naseljima očuvali su svoju etničko – kulturnu tradiciju, ali uvelike zaostaju za ostalim većinskim stanovništvom. Dok s druge strane, Romi koji žive u zajednici s većinskim stanovništvom gube osobitosti svog identiteta, ali žive jednako kao i većinsko stanovništvo, čak i nadmašuju njihov standard. Romske obitelji uglavnom su siromašne. Roditelji često ne mogu osigurati ni najosnovnije potrepštine za svoju obitelj. Uvjeti života Roma u Republici Hrvatskoj su teški. Teškoće se javljaju radi visoke stope nezaposlenosti, nedovoljnog obrazovanja te neadekvatnih stambenih uvjeta. U potrazi za zaradom, Romi se bave skupljanjem sekundarnih sirovina, PET i staklene ambalaže. Zapošljavaju se uglavnom na sezonskim poslovima, kao što su: pošumljavanje, izvlačenje trupaca, gradnja kanala i slično. Mnoge romske obitelji žive od socijalne pomoći, a veći dio prihoda dolazi od dječjih doplataka te porodične naknade.

2.5. Romi u Međimurju

U Međimurju se Romi prvi put spominju 1688. godine u Legradu koji je tada pripadao Međimurju. Iste te godine spominju se Romi uz naselje Belica. U 19. stoljeću dolaze u Hrvatsku velike romske skupine iz Rumunjske koje se naseljavaju upravo u Međimurju i Podravini (Međimurski savez sportske rekreacije „Sport za sve“, 2008).

Međimurski Romi pripadaju etničkoj skupini Roma Koritara koji su potekli iz prostora današnje Rumunjske. Govore bajaškim jezikom, odnosno jednim od dijalekata rumunjskog romskog jezika. Zbog jezika sami sebe nazivaju Bajašima. Između Bajaša i ostalih romskih skupina postoje velike razlike. One su izražene u tolikoj mjeri da se primjerice Romi u Međimurju i Romi u Zagrebu međusobno ne razumiju.

Svi Romi u Međimurju žive sjedilačkim načinom života. Najvećim dijelom žive u zasebnim naseljima koja su odvojena od većinskog stanovništva. Naselja se prepoznatljiva po malim, starim kolibicama napravljene od svega i svačega. U novije doba postoje i velike zidane kuće. U naseljima možemo vidjeti i velike financijske razlike između pojedinih obitelji. Neke obitelji su siromašne i žive u starim kolibicama, dok druge obitelji grade ogromne kuće, voze skupe aute i nose debele zlatne lančice oko vrata. Što se tiče zaposlenosti, u Međimurju su gotovo svi Romi nezaposleni te žive od socijalne pomoći, porodičnih naknada te dječjih doplataka (Šlezak, 2009).

Međimurska županija sastoji se od 131 naselja. Romskih naselja koja imaju više od trideset stanovnika ima 12. Prema podacima iz 2002. godine u Međimurskoj županiji živjelo je 738 obitelji s 3930 članova u 12 romskih naselja. To su naselja Goričan, Gornji Kuršanec, Hlapičina, Kotoriba, Kuršanec, Kvitrovec, Lončarevo, Orehovica, Parag, Piškorovec, Pribislavec i Sitnice.

Naselje Gornji Kuršanec spada pod općinu Nedelišće te Romi žive u izdvojenom djelu naselja. Ukupan broj stanovnika u tom naselju jest 793, dok je od toga negdje oko 100 Roma. Što se tiče obrazovanja u Gornjem Kuršancu, ukupan broj učenika u akademskoj godini 2013./2014. je bio 455, dok je učenika Roma u toj istoj godini bilo 322. To u postotku iznosi 70,77 % učenika Roma.

Naselje Kotoriba nalazi se u općini Kotoriba gdje Romi žive u izdvojenom djelu naselja. Kotoriba ima ukupno 3 224 stanovnika, od kojih je 320 Roma. Od 306 učenika, što je ukupan broj učenika u godini 2013./2014. u Osnovnoj školi Kotoriba,

106 učenika jesu učenici Romi, što u postotku iznosi 36,64 %. U razdoblju od 2003./2004. do 2012./2013., 38 učenika Roma je uspješno završilo osnovnu školu, dok je 24 učenika Roma odustalo od školovanja.

Naselje Kuršanec spada pod grad Čakovec. Romsko stanovništvo prostorno je segregirano. U akademskoj godini 2013./2014., Osnovnu školu Kuršanec polazilo je 455 učenika, od kojih je 322 učenika Roma. To u postotku iznosi 70,77 % učenika Roma.

Naselje Kvitrovec nalazi se u općini Domašinec te se Romi nalaze u izdvojeno m djelu naselja. Ukupan broj stanovnika u ovom mjestu jest 1 700, dok je broj Roma oko 100. U obrazovanju, u Osnovnoj školi Domašinec ukupan broj učenika u 2013./2014. godini je bio 287, dok je broj Roma bio 31, što je 10,80 % učenika Roma.

Naselje Lončarevo nalazi se u sklopu općine Podturen te je to izdvojeni dio općine u kojem žive Romi. Općina broji 1 365 stanovnika, od čega je 224 Roma. Osnovnu školu Podturen u 2013./2014. godini polazilo je 313 učenika, od kojih su 56 bili učenici Romi. U postotku to iznosi 17,25 %.

Naselje Parag u sastavu je općine Nedelišće. To je administrativno samostalno naselje. Postotak romskog stanovništva u naselju iznosi 23,24 %. Osnovnu školu Macinec, u godini 2013./2014. pohađalo je 459 učenika, od toga je 336 učenika Roma, što u postotku iznosi 73,20 %. U razdoblju od 2003./2004. do 2012./2013., 44 učenika Roma je završilo osnovnu školu, dok je 54 učenika odustalo od osnovne škole.

Piškorovec je naselje koje se nalazi u općini Mala Subotica, kao i Parag, Piškorovec je administrativno samostalno naselje. Udio romskog stanovništva u naselju iznosi 13,16 %. Osnovnu školu Mala Subotica u godini 2013./2014. polazilo je 522 učenika, od toga je 208 učenika Roma, što u postotku iznosi 39,85 %.

Sitnice su izdvojeni dio naselja koji pripada gradu Mursko Središće. Ukupan broj stanovnika grada jest 3 444, od čega je 300 Roma. Romi iz Sitnica polaze Osnovnu školu Mursko Središće i u godini 2013./2014. bilo ih je 99 od ukupnog broja učenika koji je iznosio 519 te je postotak Roma bio 19,08 %. U razdoblju od 2003./2004. do 2012./2013., 26 učenika Roma je završilo osnovnu školu, dok je 70 učenika odustalo od osnovne škole (Atlas romskih naselja Međimurske županije, 2014).

3. OBRAZOVANJE ROMA

Romi te pripadnici ostalih nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj pravo na odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu nacionalnih manjina, ostvaruju u skladu s Ustavom Republike Hrvatske, Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina te Zakonom o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina. Romska djeca trebaju na ravnopravan način biti uključena u odgojno-obrazovni proces te imati jednake mogućnosti kao i sva druga djeca. Odgoj i obrazovanje Roma definirano je kao jedno od najvažnijih područja koje zahtjeva promjenu kako bi se poboljšao položaj Roma u društvu. Za tu promjenu zadužena su: nadležna državna tijela, lokalna zajednica, romske i ostale udruge. Zbog dugogodišnjeg života i položaja Roma taj proces promjena jest dugotrajan proces (Vlada Republike Hrvatske, 2003). U Republici Hrvatskoj omogućeni su jednaki obrazovni uvjeti za svu djecu, bez obzira na spol, jezik, socijalno i kulturno podrijetlo, vjeru te nacionalnost. Hrvatski obrazovni sustav promovira multikulturalnost te priprema mlade za kompetentan život u multikulturnom društvu. Nacionalnim manjinama omogućeno je da uče na svom materinjem jeziku, no kako romski jezik nije standardiziran, pitanje je kako napraviti kvalitetnu nastavu na romskom jeziku te bi li ta nastava mogla ispuniti sve zahtjeve odgojno-obrazovnog procesa. Mali broj Roma govori romskim jezikom, već smo prije spomenuli da Romi uglavnom govore različitim romskim dijalektima te je to još jedna poteškoća kod stvaranja nastave na romskom jeziku. Također, u romskom jeziku ne postoje nazivi, odnosno pojmovi potrebni za današnje obrazovanje te je romski jezik prejednostavan za potrebe koje se javljaju u obrazovanju. Iz tih razloga, Romi nisu uključeni u modele školovanja na svom jeziku, već su uključeni u redovni odgojno-obrazovni sustav Republike Hrvatske na hrvatskom jeziku.

Međutim, Romi u školstvu nailaze na mnoge izazove. Zbog nedovoljnog poznavanja hrvatskog jezika, socijalnih i materijalnih uvjeta sredine u kojoj žive mnoga romska djeca nisu uključena u obrazovni sustav. Romska djeca često nemaju kvalitetan obiteljski odgoj, mnoga su nezbrinuta, nemaju igračke, ne susreću se s didaktičkim materijalima te žive u sredini koja ih ne potiče na obrazovanje. Nepripremljenost za školovanje te nepoznavanje hrvatskog jezika ključan su razlog slabijeg uspjeha u školi te čestog odustajanja od školovanja. Mnogo romske djece u školama se ne osjeća prihvaćenom i dobrodošlom. Oni često u školama ne mogu postići zadovoljavajuće rezultate u obrazovanju te to utječe na njihovu motivaciju.

Većina romske djece nije uključena u nijedan model predškolskog odgoja te sukladno tome zaostaju u tom pogledu u usporedbi s drugom djecom. Temeljni cilj odgoja i obrazovanja romske djece jest osiguravanje jednakih mogućnosti, nediskriminacija, desegregacija te poticanje društvene integracije Roma, ali naravno uz poštivanje i poticanje očuvanja njihovog nacionalnog identiteta.

Početak obrazovanja u Međimurju javlja se odmah poslije Drugog svjetskog rata. Ti počeci zabilježeni su u Osnovnoj školi Kuršanec. Učenici koji pohađaju nastavu u OŠ Kuršanec dolaze iz mjesta Kuršanec te iz lokalnih mjesta Šandorovec, Novo Selo na Dravi, Gornji Kuršanec te romska naselja Lug i manje naselje uz Gornji Kuršanec. Broj romske djece u toj školi stalno raste. U prvoj školskoj godini nakon osamostaljenja škole 1999./2000. postotak učenika Roma je bio 36 %, dok danas, u godini 2018./2019. postotak je narastao do oko 85 %. Razlog tome jest bolji uspjeh učenika Roma te sve veći postotak učenika koji završavaju školu. No jedan od razloga jest i taj da roditelji većinskog stanovništva⁴ svoju djecu više ne upisuju u OŠ Kuršanec, već u okolne škole. Razred sastavljen isključivo od učenika Roma prvi put je formiran u školskoj godini 1992./1993. te je od tada održan do danas (Bakić-Tomić, 2014).

3.1. Interkulturalizam u nastavi

Interkulturalno obrazovanje se određuje kao teorijski i praktični pristup usmjeren promicanju i razvoju interakcije među učenicima različitog podrijetla, te znanju o različitim kulturnim, vjerskim i jezičnim tradicijama u školi i društvu. Osnovna zadaća interkulturalnog obrazovanja jest promicanje svijesti o bitnosti nacionalnosti među učenicima te o toleranciji različitosti. Od takvog obrazovanja očekuje se razvoj demokracije, zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda te boljoj suradnji i razumijevanju među ljudima (Ivanović, Mlinarević, Peko, 2013). Naglasak se stavlja na nužne promjene u ulogama škole, nastave i učitelja u skladu društvenih okolnosti. Škola dobiva novu ulogu u kojoj se uči biti građanin kroz praksu. Uloga škole u multikulturalnom i globalnom socijalizacijskom vremenu mora obrazovati i odgajati svakog pojedinca za partnerstvo, socijalne vještine i sposobnost za komunikaciju s okolinom. Također, novi zahtjevi se upućuju i nastavi. Učenici neće

⁴ u učenike većinskog stanovništva ubrajamo sve učenike Hrvate i ostalih nacionalnih manjina koje žive u Republici Hrvatskoj osim Roma

dobiti samo znanja i vještine potrebne za interkulturalno djelovanje nego će biti osposobljeni da se u interakcijama s različitim kulturalnim manjinama odnose jednakopravno, da uvažavaju i poštuju kulture i običaje pripadnika kulturnih manjina. Svrha interkulturalnog obrazovanja nije poučavanje o različitim kulturama, nego dovođenje u sudnos nositelje različitih kultura. 2010. godine, na Učiteljskom fakultetu u Osijeku provedeno je istraživanje koje je kao cilj imalo prikupljanje tvrdnji o prisutnosti interkulturalnih sadržaja u nastavi te o odnosu ispitanika prema manjinskim kulturama.

Nakon istraživanja došlo se do zaključaka da ispitanici u većoj mjeri rado komuniciraju s pripadnicima kulturnih manjina, kako u komunikaciji uglavnom prevladavaju ugodni osjećaji. No isto tako zaključeno je i da je cjelokupan postotak prisutnosti interkulturalnih sadržaja u visokoškolskoj nastavi još uvijek nedovoljan te kako bi trebalo uključiti puno više nastavnih sadržaja koji bi u većoj mjeri poticali interkulturalni dijalog i razvoj interkulturalne kompetencije (Kragulj, Jukić, 2010).

4. PROJEKTI

4.1. Projekt: Jednake mogućnosti – Bolja integracija romske djece u obrazovni sustav Republike Hrvatske

U Čakovcu je 7. studenog 2012. godine održan okrugli stol te je nositelj bio Učiteljski fakultet, Odsjek u Čakovcu. Sudjelovali su predstavnici 16 škola Republike Hrvatske, zastupnik romske nacionalne manjine Veljko Kajtazi, predstavnici UNICEF-a u RH i Pučkog otvorenog učilišta Korak po korak.

Projekt okrugli stol realiziran je u dva djela. Prvi dio su sačinjavale radionice kojima je bio cilj razmjenjena iskustva među školama. Iznosila su se iskustva o određenim temama. To su: specifičnosti testiranja djece iz socijalno-depriviranih sredina; suradnja škole s romskim obiteljima i zajednicom; provedba kompenzacijskih, razvojnih i korektivnih programa; programi za razvoj tolerancije i uvažavanje različitosti, razumijevanje problema i upoznavanje kulture i običaja romske zajednice te poučavanje hrvatskog kao drugog jezika. Drugi dio sastojao se od rasprave oko uvođenja izbornog modula pod nazivom „Jezik i kultura Roma“ koji bi trebao pripremiti buduće učitelje za rad s učenicima Romima. Razlog sastajanja okruglog stola bio je mali postotak romske djece u osnovnim školama te još manji broj romske djece koja završavaju osnovnu školu.

Cilj ovog projekta bio je organizirati i unaprijediti niz aktivnosti za studente Učiteljskog fakulteta kako bi se poboljšalo uključivanje romske djece u obrazovni sustav. Kao veliki problem kod školovanja Roma ističu se diskriminacija te segregacija Roma. Također, problem postoji i u praćenju i prikupljanju podataka o sudjelovanju romske djece u procesu odgoja i obrazovanja. Učiteljski fakultet je krenuo u rješavanje toga problema izgradnjom novog studijskog programa kojim bi se unaprijedile kompetencije stručnih osoba za provođenje odgojno-obrazovnog procesa. Projekt se sastoji od stručnih seminara i radionica, nakon toga slijedi izrada programa koji će se kasnije testirati u radu s romskom djecom u Romskom obiteljskom centru. Evaluacijom projekta dobili bi se podaci koji se mogu onda kasnije koristiti u unapređivanju programa. Projekt se uklapa i u programe Vlade. 2003. godine Vlada je donijela Nacionalni program za Rome, a 2005. godine i Akcijski plan Desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015..

U sklopu ovog projekta iznesene su metode i strategije poučavanja hrvatskoga jezika za učenike Rome. Učenicima Romima hrvatski jezik nije materinji jezik te oni

tim jezikom govore samo u školi, dok kod kuće koriste samo romski jezik. Za mnoge učenike polazak u školu može biti otežan ukoliko učenik ne govori i ne poznaje hrvatski jezik. U odgojno-obrazovnom procesu Romi se susreću s problemima koji se samo ponavljaju iz godine u godinu. To su: neredovito pohađanje nastave, neuspjeh u svladavanju nastavnog plana i programa, nedovoljno poznavanje hrvatskog jezika. Također problem postoji i radi roditelja. Roditelji Romi svojim negativnim stavom prema školi pridonose neuspjehu svoje djece u obrazovanju. Upravo radi tih problema, pokrenut je projekt kojim se promijenila metodika rada i s učenicima i s roditeljima.

Cilj projekta se odnosio i na učenike i na roditelje. Učenike je potrebno motivirati za dolazak u školu, pružiti im poticajno i suradničko okruženje u školi te ih uključiti u dodatno učenje hrvatskog jezika, dok roditeljima treba osvijestiti važnost školovanja. Prije samog projekta provelo se inicijalno testiranje kako bi se utvrdilo odakle treba krenuti. Formirale su se tri grupe: početna grupa – koja je radila na početnom čitanju i pisanju, starija grupa – koja je radila na razvijanju svakodnevne komunikacije te snalaženju i grupa za roditelje – gdje je trebalo unaprijediti suradnju s roditeljima i uspostaviti pozitivan stav prema školi. Svaka grupa je trebala proći kroz 4 radionice, a u svakoj radionici bile su dvije voditeljice. U prvoj grupi nalazili su se učenici prvog i drugog razreda koji nisu ili su samo djelomično poznavali slova. Različitim metodama, kao što je izrada slova od plastelina, voditeljice su pokušavale približiti učenicima slova. Kod čitanja i pisanja koristila se romska početnica i uspoređujući romski i hrvatski jezik učenici su polako usvajali hrvatski jezik. To je učenike opustilo i postali su motivirani za redoviti polazak u školu, tako da je cilj u prvoj grupi bio ostvaren. Starija grupa bila je podijeljena u dvije podgrupe: na učenike trećeg i četvrtog razreda te na učenike od petog do osmog razreda. U ovoj grupi cilj je bio da učenici kroz razgovor, čitanje i pisanje nauče pravilno komunicirati i snalaziti se u svakodnevnom životu. Vježbali su čitanje s razumijevanjem, postavljanje pitanja i davanje odgovora, zatim pisanje imenica i korištenje velikog početnog slova. Također vježbali su i pisanje i slanje elektroničke pošte te su kroz primjere iz svakodnevnog života učili kako se snalaziti u trgovini, pošti, bolnici... Njihov napredak vidljiv je u postizanju većeg uspjeha u njihovim razredima.

Grupa za roditelje bila je podijeljena na 4 radionice. Prije početka rada, održan je sastanak na kojem je roditeljima predstavljen projekt i njegovi ciljevi. Pozvana je i bivša učenica Romkinja koja je p o potrebi bila romska prevoditeljica. Na radionica ma se razgovaralo o tome što se očekuje od roditelja, što se očekuje od škole. Roditelji su

izrazili zadovoljstvo ovim radionicama na kojima se nalaze samo Romi zato što se oni tako osjećaju sigurnije te mogu iskazati svoje želje i potrebe. Također se razgovaralo i o roditeljskim stilovima, odnosno na koji način bi trebalo odgajati djecu, na koje načine bi roditelji mogli biti od pomoći učenicima. Na kraju su svi izrazili svoje zadovoljstvo ovim projektom te je projekt završio zajedničkim druženjem roditelja i učenika.

Ovaj projekt je trajao prekratko da bi se dobili dugoročni rezultati, ali cilj projekta je svakako ostvaren. Poboļšana je međusobna suradnja između roditelja i učitelja te su učenici uspješno počeli komunicirati na hrvatskom jeziku. Motiviranost za daljnje napredovanje prisutno je i kod roditelja i kod učenika (Bakić-Tomić, 2014). Ovakvi ili slični projekti svakako bi se trebali u budućnosti više provoditi jer je učenicima Romima potreban individualni rad izvan redovite nastave te samo uz jako puno rada, truda, bez predrasuda, učenici Romi mogu dobiti veće šanse za uspješnije obrazovanje.

4.2. Akcijski plan desetljeća

U svrhu poboljšanja života Roma te njihove integracije u društveni život, Republika Hrvatska je pristupila akcijskom planu Desetljeća za uključivanje Roma 2005. – 2015. godine. Projekt su pokrenuli Svjetska banka i Institut Otvoreno društvo. Planu su pristupile i države: Bugarska, Češka, Mađarska, Makedonija, Rumunjska, Slovačka, Srbija i Crna Gora. Akcijskim planom potiče se rješavanje problema s kojima se suočavaju Romi u četiri područja: obrazovanje, zdravstvo, zapošljavanje i stanovanje. Mjere koje se poduzimaju u Akcijskom planu kao obvezu imaju svladavanje teškoća s kojima se Romi suočavaju niz godina.

U području obrazovanja postavljeni su mnogi ciljevi. Prvi cilj je uključivanje romske djece u programe predškolskog odgoja i obrazovanja. Mjere koje se poduzimaju u ostvarenju ovog cilja jesu informiranje roditelja i djece o važnosti predškolskog odgoja i obrazovanja. Djeca bi razvijala radne navike, učila hrvatski jezik, stjecala društvene i socijalne vještine. Zatim treba roditelje animirati kako bi oni poticali i podržali svoju djecu u pohađanju predškolskog odgoja. Također je važno i stručno usavršavanje odgajatelja za prihvaćanje različitosti i ravnopravnosti. Osiguravanje prostornih uvjeta također je mjera koju treba zadovoljiti kako bi predškolski odgoj za Rome oživio.

Drugi cilj u području obrazovanja tiče se osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja. Kao cilj je postavljeno uključivanje romske djece u obavezni osnovnoškolski odgojno-obrazovni proces. Opet je nužno informirati roditelje i djecu o važnosti obrazovanja kako bi se potaknuo upis u školu. Treba izgraditi povjerenje između romske obitelji te škole kako bi uspjeh djece bio što veći. Potrebno je osigurati produženi boravak za romske učenike. Svakom djetetu treba pristupati individualno u skladu s njegovim potrebama i mogućnostima pa isto vrijedi i za romsku djecu. Potrebno je uključiti romsku djecu u mješovite razrede kako bi bili što bolje integrirani s ostalom djecom te je poželjno u kurikulum ubaciti sadržaje o Romima, kao na primjer neke sadržaje o njihovoj kulturi.

Akcijски plan dotaknuo se i srednjoškolskog te visokog obrazovanja. Cilj je povećavanje broja romskih učenika koji upisuju te završavaju srednju školu te isto tako povećati broj romskih učenika koji upisuju i uspješno završavaju visokoškolsko obrazovanje.

Jedan od vrlo važnih ciljeva u području obrazovanja je i uključivanje odraslih Roma u osnovno obrazovanje te osposobljavanje za prvo zanimanje. Potrebno je osvijestiti kod Roma važnost vlastite pismenosti. Treba poticati i motivirati odrasle Rome za uključivanjem u obrazovanje kako bi svojoj djeci mogli pružiti bolje uvjete za život te kako bi im mogli što kvalitetnije pomoći u njihovom školovanju.

Republika Hrvatska 1. srpnja 2012. godine preuzela je predsjedanje Akcijskim planom Desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015. Pokazalo se da je provedba Desetljeća u Republici Hrvatskoj neujednačena u mnogim područjima, odnosno od 33 jedinice regionalne i lokalne samouprave koje trebaju razviti, usvojiti i provoditi akcijske planove za Rome, do ožujka 2015. godine to je učinilo samo pet jedinica. Također planovi usvojeni na regionalnoj i lokalnoj razini značajno variraju i sveukupnim opsegom i brojem planiranih mjera. Zbog toga dominira stav da usvajanje provedbenih dokumenata na regionalnoj i lokalnoj razini dosad nije značajnije utjecalo na položaj Roma u jedinicama samouprave pokrivenima tim dokumentima. Radi cilja poboljšanja položaja Roma potrebno je bilo postaviti eksplicitne ciljeve za svako područje koje se tiče Roma, razviti adekvatne pokazatelje i osnovne odrednice za praćenje napretka tijekom provođenja programa. Iz tih razloga, Republika Hrvatska je pristupila izradi Nacionalne strategije za uključivanje Roma od 2013. do 2020. godine. Nacionalna strategija se nadograđuje na Akcijski plan za Rome (Friedman, Horvat, 2015). Nakon gotovo cijelog desetljeća provedbe Nacionalnog programa za Rome i

Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma, u Republici Hrvatskoj je u području obrazovanja najveći napredak ostvaren u domeni uključenosti romske djece u obrazovni sustav. Ali, još uvijek je na svim razinama obrazovanja prisutno mnogo problema. Obrazovna razina romske populacije vrlo je niska, a prosječan broj godina provedenih u obrazovnom sustavu znatno je niži u odnosu na većinsko stanovništvo.

U pogledu predškolskog odgoja još uvijek je dominantan problem niska uključenost romske djece u predškolski odgoj u integriranim skupinama. Programi predškole također se ne provode ujednačeno u svim sredinama. Podaci pokazuju da se romska djeca slabo uključuju u sustav predškolskog odgoja i obrazovanja. Mala zastupljenost romske djece u predškolskom odgoju ima više uzroka. Mogući razlozi su: neosviještenost roditelja o važnosti predškolskog odgoja, nedostatak financijskih sredstava u proračunima lokalnih samouprava, nedostatak kapaciteta u dječjim vrtićima. 2009. godine Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta uvidjelo je problem predškolskog odgoja te je odlučeno da se predškolski odgoj sufinancira iz sredstava Državnog proračuna. Tako je svim Romima osiguran besplatan dječji vrtić.

Što se tiče osnovnoškolskog obrazovanja kod Roma najveći problem predstavlja neredovitost pohađanja nastave, niska stopa završnosti osnovnog obrazovanja, odnosno napuštanje školovanja s navršениh 15 godina, nedovoljno praćenje zastupljenosti romske djece koja se pohađaju posebne programe za djecu s teškoćama, zatim nedovoljno planiranje produženog boravka, nedostatak stalne podrške obrazovnim djelatnicima koji rade s romskom djecom, te nedostatak sprječavanja odvajanja romske djece od ostale djece.

Od donošenja Nacionalnog programa za Rome, odnosno u školskoj godini 2002./2003. broj učenika Roma u osnovnoj školi se povećao s 1.500 na 4.435 u 2010./2011. godini te na 4.915 učenika na početku školske godine 2011./2012., što pokazuje da raste broj upisanih Roma u osnovne škole. Međutim, završenost obaveznog osnovnog obrazovanja Roma na vrlo je niskoj razini (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine, 2012). U 2016. godini došlo je do velikog povećanja broja romske djece u programima predškolskog odgoja te je nastavljeno organiziranje predškolskih odgojnih skupina za svu romsku djecu kao pripremu za uključivanje u odgojno-obrazovni sustav. U 2015./2016. godini uključeno je 1.026 romske djece dok je u 2016./2017. godini uključeno ukupno 1.118 romske djece, i to u vrtiću 652 i u predškoli 466. Pojedine lokalne i područne samouprave navode aktivnosti u 2017. godini. To su primjerice, financiranje prijevoza, izgradnja

vrtića, osiguravanje obaveznog predškolskog odgoja. U osnovnoškolskom sustavu vidljivo je smanjenje broja učenika Roma. U 2015./2016. godini bilo je ukupno 5.420, dok je u 2016./2017. godini smanjen broj na 5.263 učenika. U 2017./2018. godini broj učenika Roma smanjen je na 5.134 učenika. Veća uključenost vidljiva je u broju učenika u produženom boravku. U 2015./2016.godini u produženi boravak bilo je uključeno 318 učenika, početkom 2016./2017. godine 282, a na početku 2017./2018. godine 357 učenika. Uz produženi boravak, osigurava se posebna pomoć u učenju hrvatskog jezika.

Za odrasle Rome provode se programi opismenjavanja i osposobljavanja za prvo zanimanje. Programe je pohađalo ukupno 367 polaznika, i to 351 polaznik u programu opismenjavanja te 16 polaznika programa osposobljavanja za prvo zanimanje. U 2017. godini programe je pohađao veći broj polaznika, ukupno 382, i to 366 polaznika u programu opismenjavanja te 16 polaznika programa osposobljavanja za prvo zanimanje. Uključivanje Roma u programe produženog boravka i programe predškole ključno je za prekidanje međugeneracijskog kruga društvene isključenosti i najbolje rješenje za prevenciju nepovoljnog položaja djece Roma na samom početku osnovnoškolskog obrazovanja. Glavne aktivnosti koje se navedenim projektom planiraju jesu: produženi boravak, osiguravanje prijevoza romske djece od kuće do vrtića/škola koje provode programe predškole i integrirane programe predškolskog odgoja uz podršku i nadzor odraslih. Uz navedene aktivnosti planirane su i sljedeće aktivnosti: organiziranje dodatne i dopunske nastave te izvannastavnih aktivnosti, organiziranje ljetnih kampova i/ili izvanškolskih aktivnosti usmjerenih na društvenu integraciju učenika Roma, stručno usavršavanje odgojitelja/učitelja/nastavnika i stručnih suradnika s ciljem podizanja kvalitete i učinkovitosti obrazovanja učenika pripadnika Roma te nabava opreme i didaktičkih sredstava (Izvešće o provedbi Nacionalne strategije stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva od 2012. do 2016. godine, 2018).

4.3. Projekt ROMA

Romi u Međimurskoj županiji slabo su bili uključeni u javni, kulturni i sportski život. U želji da se to promijeni, Međimurski savez sportske rekreacije „Sport za sve“ organizirao je manifestaciju pod nazivom „Međimurska romijada sportske rekreacije“. Romijada se održavala jednom godišnje i to na način da su se okupile ekipe koje su predstavljale svoje naselje. Projektom ROMA povezale su se romske zajednice Slovenije, Mađarske i Hrvatske. U sklopu projekta, održavane su motivacijske radionice po naseljima kako bi se svi stanovnici naselja uključili u aktivnosti. Također, obavijest o aktivnostima emitirana je u radio emisiji, zatim provedena je i edukacija za sportske suce i asistente. Uključenost u provedbu projekta bila je stvarno velika.

U sklopu projekta organizirana su i razgledavanja naselja te upoznavanje romskih tradicijskih vještina, kao na primjer „koritarstvo⁵“. Prvi međunarodni festival sportske rekreacije Roma održan je 13. 4. 2008. godine, u sportskoj dvorani u Čakovcu. Na festivalu su sudjelovale ekipe iz Slovenije, Međimurja i Mađarske, ukupno 11 ekipa. Sve ekipe su bile dobro raspoložene i motivirane za sudjelovanje. U sklopu projekta, 1. 6. 2008. godine, održan je i glazbeni koncert u koncertnoj dvorani u centru Grada Čakovca. Na koncertu su sudjelovali ROMS BAND iz Murske Sobote (SLO), romski ansambl iz Letenja (Mađarska) te KUD krovne zajednice Bajaša Hrvatske iz Međimurja. Na koncertu su se predstavili autentični romski plesovi. Romi su svoj rad pokazali i u likovnom stvaralaštvu. 30. 5. 2008. godine u Čakovcu u dvorani Zrinski, održana je izložba tradicionalnih predmeta, likovnih te literarnih radova. Projekt ROMA prezentiran je 24. rujna 2008. godine u Radencima (Republika Slovenija) na nacionalnoj konferenciji pod nazivom „Smanjenje nejednakosti u zdravlju romske populacije“. Projekt je prikazan kao primjer dobre prakse, odnosno projekt je pozitivno prihvaćen i podržan (Međimurski savez sportske rekreacije „Sport za sve“, 2008).

⁵ djelatnost u kojoj su se izrađivala drvena korita

5. UČITELJI

5.1. Uloga i kompetencije učitelja

Učitelji u radu s Romima pridonose razumijevanju njihovih problema te predstavljaju pozitivne rezultate u strpljivom radu s romskom djecom u odgojno-obrazovnom procesu. Upravo je uloga učitelja ključna za suzbijanje predrasuda i upoznavanja romske kulture. Učitelj⁶ koji radi s učenicima Romima treba biti upoznat s njihovom poviješću. Treba poznavati njihovo podrijetlo kako bi mogao shvatiti njihov način života te razloge takvog načina života. Kako su se Romi u prošlosti stalno selili, za njihovo preživljavanje nije bilo potrebno obrazovanje pa se ta navika zadržala kod većinske romske populacije. Učiteljeva uloga jest da omogući očuvanje romske tradicije, ali i da ih nauči važnosti obrazovanja. Svakodnevni rad s učenicima Romima razlikuje se od uobičajene nastave. Pripremanje učitelja za rad s učenicima Romima je zahtjevnije, učitelji trebaju biti fleksibilniji, strpljiviji.

Potrebno je posvetiti puno sati vježbanju i ponavljanju kako bi učenici Romi usvojili određene nastavne sadržaje. Također, treba pripremiti puno raznolikih aktivnosti kako bi održali koncentraciju kod učenika.

Kada govorimo o obrazovanju Roma, govorimo o interkulturalnom obrazovanju jer škola postaje mjesto susreta različitih tradicija, vrijednosti i obrazovnih praksa. Za takvo obrazovanje potrebno je obrazovati učenike za rad u kompleksnim školama. Učitelji se trebaju znati nositi s različitim problemima i predrasudama, rasizmom te trebaju učenike poučavati o raznim kulturama te o vrijednosti kako radi tih različitosti jedni od drugih mogu puno naučiti. U multikulturalnom obrazovanju ističe se da učitelj treba poštivati sve različitosti u razredu te treba zagovarati obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Mnogi autori zagovaraju mišljenje kako bi učitelji trebali razumjeti pojmove kao što su: kultura, imigracija, rasizam, seksizam, kulturne asimilacije, strukturna asimilacija, etničke grupe, stereotipi, predrasude i nametnuti rasizam. Učitelji trebaju slušati i upoznati svoje učenike kako bi izbjegli određene grupacije i diskriminaciju. Kompetencije koje bi svaki nastavnik trebao posjedovati jesu: fleksibilnost, sposobnost neosuđivanja, snošljivost prema dvosmislenosti, komunikacija, razumijevanje i shvaćanje, empatije i interakcija bez razgovora.

⁶ u radu se koristi pojam „učitelj“, ali se pritom misli i na ženski i na muški spol, isključivo radi lakšeg zapisivanja

Također, interkulturalne kompetencije mogu se definirati kroz četiri kategorije. To su: znanje, vještine, osobne kvalitete i znanje o etičkim načelima. U kategoriju znanje spada pojam interkulturalnost kao pojava u učenju i obrazovanju. Vještine koje su potrebne kako bi se interkulturalno obrazovanje provodilo. U osobne kvalitete spadaju tolerancija, empatija, poštovanje i humor. Etička načela jesu temeljna načela interkulturalnog obrazovanja. Svijest o postojanju prepreka, usmjerenje pozornosti na važnost učenja o drugim kulturama te osvještavanje i oslobađanje od stereotipa, predrasuda su kompetencije učitelja u interkulturalnom obrazovanju koje predstavljaju važan element osobnog i profesionalnog razvoja (Dranić, 2013).

Važna komponenta za uspjeh u obrazovanju, svakog učenika jest suradnja učitelja i roditelja. Kod Roma često uspjeh izostaje upravo radi nedovoljne brige roditelja te radi nedovoljnog komuniciranja sa školom. Zadaća učitelja jest da uspostavi komunikaciju s roditeljima, da uspostave partnerski odnos za dobrobit učenika. Potrebno je organizirati razne radionice, druženja, na kojima će se pokazati roditeljima na koji način mogu kod kuće pridonijeti uspjehu svoje djece. Odgoj i obrazovanje za ljudska prava te upućivanje na toleranciju jest segment koji je jako bitan u obrazovanju Roma. Taj posao često obavlja pedagog. Školski pedagog ima ulogu razvijanja stavova, sposobnosti o osobama različitim, drugačijim od nas. Potrebno je romsku kulturu prikazati i učenicima većinskog stanovništva kako bi se ostvarila tolerancija i razumijevanje različitosti. Svrha interkulturalnog odgoja i obrazovanja jest sloboda izbora te tolerancija prema različitosti (Bakić-Tomić, 2014).

5.2. Suradnja škole i romske zajednice

Pojedini autori ukazuju na specifičan odnos romske djece i njihovih roditelja. Romski ekonomski te društveni status, kao i kultura i tradicija svakako utječu na njihov odnos s djecom. S jedne strane, od Roma se očekuje da se ponašaju u skladu sa svojom kulturom, a opet s druge strane se očekuje da se prilagode većinskom stanovništvu. Romska djeca ne žive samo pod nadzorom svoje uže obitelji, već pod nadzorom cijele romske zajednice. Također, pošto su romska djeca slabo uključena u obrazovni sustav, pogotovo srednjoškolski, od njih se očekuje puno raniji prijelaz u svijet odraslih nego li je to slučaj s ostalom djecom.

Školstvo teži tome da izgradi partnerski odnos između škole i obitelji. Glavnu ulogu u tome imaju učitelji koji se trebaju na prijateljski način približiti romskoj zajednici. Druga strana, romska zajednica treba iznijeti svoja očekivanja, ali isto tako treba poštovati i neke svoje dužnosti. Početak suradnje škole i roditelja Roma zasigurno je težak, kao i svaki početak. Romi se pitaju samo jedno pitanje, što zapravo škola želi od njih. Romi imaju veliku potrebu da se osjećaju važnima i cijenjenima. Upravo to treba imati na umu kada se prilazi Romima. Sadržaji i aktivnosti trebaju biti primjereni njima, trebaju biti zanimljivi kako oni ne bi odustali od polazanja tih aktivnosti. Također, Romi su doživjeli dosta razočarenja i neuspjeha kod mnogih pokušaja da se približe nekim institucijama, te to isto treba imati na umu. Često radi opreza i nepovjerenja ne žele surađivati sa školom. U aktivnosti s Romima, važno je ubaciti ilustracije, demonstracije. Bitno je da postoji komunikacija. Potrebno je pustiti Rome da uče radeći, sami stvarajući, te će se tako i osjećati važnijima i samim time bit će motiviraniji za daljnju suradnju. Vrlo važno je kako se nešto prenosi, a ne samo što se prenosi. Ton, boja glasa, stav, mimika, geste, sve je to način kojim šaljemo neku poruku. Roditelji Romi trebali bi pomagati svojoj djeci u odgojno-obrazovnom procesu te bi više trebali sudjelovati u svakodnevnom radu škole. Roditelje Rome potrebno je informirati o pravovremenom upisu djece u školu, o važnosti redovitog pohađanja nastave, o stjecanju komunikacijskih vještina, održavanja higijene. Zatim važno je roditeljima osvijestiti koliko je bitno podržavanje djece u školovanju, kolika je važnost njihove pismenosti kako bi pomogli svojoj djeci u svakodnevnom obrazovanju.

Važno je organizirati zajedničke aktivnosti roditelja Roma i roditelja većinskog stanovništva kako bi omogućili upoznavanje dviju različitih kultura, odnosno dvaju sasvim različitih načina života. Kao što smo već spomenuli, vrlo važno je na samom početku uspostaviti komunikaciju s roditeljima koja je na početku teška jer će roditelji nerado dolaziti u školu. Suradnja između škole i roditelja moguća je putem roditeljskih sastanaka, individualnih razgovora, zajedničkih radionica, posjeta roditeljskom domu, različitim druženjima kao što su šetnje, izleti, razne aktivnosti. Roditelje je potrebno nazvati, pismeno zamoliti te ukoliko ništa od toga ne uspije treba ih posjetiti u njihovom domu. Posjetom romskom naselju, učitelj šalje poruku kako je spreman upoznati kulturu obitelji. Tim posjetom učitelj upoznaje sve članove obitelji, uspostavlja vezu s njima. Zatim upoznaje navike unutar obitelji, odnos između djece i roditelja. Posjet je potrebno unaprijed najaviti i dogovoriti te treba poštovati vrijeme

koje odgovara obitelji. Održavanje roditeljskih sastanaka su obveza svakog učitelja. Treba organizirati roditeljske sastanke na kojima ne govori samo učitelj, a roditelji slušaju, već svi trebaju aktivno sudjelovati. Valja roditeljima Romima omogućiti da se izraze, da slobodno iznesu svoje stavove i mišljenje. Važno je da se roditelji Romi osjećaju prihvaćeni u skupini kako bi se mogli osloboditi i komunicirati bez straha i srama. Roditeljski sastanci, kao i individualni razgovori služe prvenstveno kako bi roditelji dobili informaciju kako njihovo dijete uči, kako se ponaša, u kojoj mjeri napreduje te kako može poboljšati uspjeh. U takvim situacijama roditelj i učitelj trebaju biti ravnopravni. Učitelj ne smije omalovažavati roditelja, ismijavati njegovo neznanje ili nepismenost. Učitelj uvijek treba pohvaliti učenikovo znanje i istaknuti njegov napredak, izraziti očekivanje da će dijete napredovati u radu te tek nakon toga učitelj može iznijeti probleme ukoliko oni postoje. Učitelj treba saslušati mišljenje roditelja te zajedno s njim naći najbolje rješenje za učenikovo napredovanje u daljnjem obrazovanju. Učitelj i roditelj mogu komunicirati i pismenim putem. Neki pisani oblici komunikacije jesu: brošure, priručnici, izvješća, tjedne bilješke, neformalne poruke... Treba paziti da te pisane poruke budu napisane jasnim i razumljivim jezikom, roditeljima se treba obraćati uljudno te poruke trebaju biti pisane tako da roditelje potiču na daljnju komunikaciju. Potrebno je provjeriti znaju li roditelji čitati i pisati, odnosno jesu li u stanju dati povratnu informaciju. Kao dobar način poticanja suradnje između škole i roditelja istaknute su i radionice. Romske majke se uglavnom vrlo rado odazivaju na ovakve suradnje. Neke radionice koje se mogu iskoristiti u školstvu jesu: pečenje kruha za Dane kruha, izrada raznih figurica za blagdane, izrada raznih lutaka, igračaka, zatim radionice edukativnih sadržaja kao što su učenje higijenskih navika, čitanje lektira, učenje roditelja kako pomoći djeci u pisanju domaćih zadaća (Priručnik za potporu u radu s romskim roditeljima, 2008).

5.3. Romski pomagači

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. 1. prosinca 2002. godine odobrilo je radno mjesto suradnika u nastavi za skupine s romskom nacionalnom manjinom. Ministarstvo je 2004. godine financiralo 18 romskih pomagača, dok je 2006. godine financirano 16 pomagača.

Zadaće romskog pomagača jesu rad s romskom djecom od prvog do četvrtog razreda, pružanje pomoći učenicima Romima u socijalnom i akademskom obrazovanju. Pomagači pomažu u komunikaciji između učitelja i roditelja, sudjeluju u odgojno-obrazovnom procesu i izvan nastave kada je to potrebno te pomažu učitelji ma prilikom pripremanja i izvođenja svakodnevne nastave. Pomagači obično žive u istom naselju kao i njihovi učenici ili pak jako dobro poznaju naselje u kojem žive učenici s kojima rade. Romski pomagači moraju zadovoljavati i neke uvjete. Moraju imati završenu srednju školu, tečno govoriti hrvatski i romski jezik. U nacionalnoj strategiji za poboljšanje položaja Roma provodi se zapošljavanje Roma pomagača u nastavi. Od njih se zahtijeva da nastave sa svojom izobrazbom dok rade, pri čemu im se pruža pomoć (Hoblaj, 2008). Od 23 pomagača u nastavi, samo jedna pomagačica koja radi u Osnovnoj školi Kuršanec privodi kraju studij na Visokoj učiteljskoj školi u Čakovcu. Od 2008. godine provodi se dvodnevni seminar namijenjen usavršavanju romskih suradnika u nastavi. U nekim zemljama ističu se negativne strane romskih pomagača iz razloga što se učenici previše oslanjaju na pomoć pomagača i na njihovo komuniciranje s učiteljem pa se oni ne trude naučiti komunicirati na hrvatskom jeziku. Radi toga bi dužnosti Roma pomagača trebalo postepeno usmjeravati isključivo na zadaće posredovanja među romskom zajednicom i školom (Horvat, 2009).

Prema istraživanju koje je provedeno u svrhu jednog diplomskog rada zaključeno je kako su romski pomagači velika pomoć u komunikaciji između škole i romske zajednice te su od velike pomoći i učenicima u snalaženju u novoj okolini kao što je škola. Također, zaključeno je kako bi trebalo poraditi na samom obrazovanju romskih pomagača jer nemaju dovoljno znanja i vještina kako bi u potpunosti prihvatiti ulogu pomagača (Marcuš, 2016).

6. METODOLOGIJA

6.1. Problem istraživanja

Problem ovog istraživanja je ispitati i utvrditi kakva je uspješnost romske djece u Međimurskim školama, kakva je integracija romske djece s ostalom djecom, utvrditi u kojoj mjeri romska djeca koriste školske knjižnice te koje mjere bi trebalo poduzeti kako bi obrazovanje Roma bilo uspješnije.

6.2. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je ispitati mišljenja učitelja o poboljšanju obrazovanja i integracije Roma.

6.3. Hipoteze istraživanja

Na početku istraživanja postavljene su neke hipoteze s obzirom na prijašnja istraživanja i spoznaje pročitane u literaturi.

H1 - Učenici Romi imaju poteškoće u svladavanju nastavnog sadržaja prema planu i programu.

H2 - Učenici Romi i učenici većinskog stanovništva često upadaju u međusobne sukobe.

H3 - Učitelji smatraju kako bi učenici Romi trebali pohađati nastavu u mješovitim razredima.

H4 - U Međimurskoj županiji vidljiv je napredak u obrazovanju učenika Roma.

6.4. Metoda – studija slučaja

U svrhu istraživanja korištena je kvalitativna metodologija koja je pogodna za temeljitija objašnjenja. No, zbog malog uzorka nemoguća je generalizacija zaključka. U istraživanju je korištena metoda studija slučaja. Ta metoda podrazumijeva intenzivno proučavanje određenog slučaja. U ovom slučaju, korištena je metoda studije gdje je grupa promatrana kao jedan slučaj. Grupa koja se proučava jesu škole u kojima se ispituje uspješnost Roma u odgojno-obrazovnom procesu. Metoda studija slučaja je pogodna ako se želi odgovoriti na pitanja „kako“ i „zašto“ su se određene situacije dogodile (Slišković, 2017).

U više dana u toku školske godine ispitano je 7 učitelja razredne nastave i 7 knjižničara. Intervjui su se odvijali individualno u prostorijama škole u trajanju od oko 30-ak minuta po učitelju te oko 15-ak minuta po knjižničaru.

Za vrijeme intervjua je snimano što ispitanici govore, a kod kuće su intervjui zapisivani kako se ne bi narušila dinamika intervjua. Sudjelovanje je bilo dobrovoljno te je ispitanicima zajamčena anonimnost odgovora. Intervju se sastoji od 11 otvorenih pitanja izrađenih za potrebu ovog istraživanja.

6.5. Uzorak

Istraživanje je provedeno u 7 osnovnih škola na uzorku od 14 ispitanika, od toga ih je 7 bilo učitelja razredne nastave, a ostalih 7 su bili knjižničari. Svi ispitanici imaju višegodišnje iskustvo rada s Romima. Istraživanje je provedeno u 6 matičnih osnovnih škola, to su: Osnovna škola Mursko Središće, Osnovna škola Podturen, Osnovna škola Domašinec, Osnovna škola Jože Horvata Kotoriba, Osnovna škola Macinec, Osnovna škola Kuršanec, te u jednoj područnoj školi, Područna škola Držimurec - Strelec.

Ove škole su odabrane zato što u njima obitava znatan broj Roma. Uzorak učitelja je slučajan, svi učitelji razredne nastave su imali jednake šanse da budu odabrani za istraživanje. Knjižničari su odabrane ciljano pošto svaka škola ima samo jednu osobu zaposlenu na mjestu knjižničara.

6.6. Postupci i instrumenti

Za ovo istraživanje korišten je postupak intervjuiranja. Kao instrument je korišten dubinski intervju u kojem ispitivač nastoji dobiti detaljne i duboke odgovore na pitanja. Dubinski intervju je vrlo kvalitetan izvor informacija, ali je vremenski dosta zahtjevan. Prosječno trajanje takvog intervjua traje od nekih 20- tak minuta pa sve do dva sata, a pritom se ispita samo jedna osoba.

Prednost ovog tipa intervjua jest da pruža najveću fleksibilnost, dok je ispitanik u svojim odgovorima slobodan (Pološki Vokić, Sinčić Ćorić, Tkalac Verčić, 2010).

6.7. Obrada podataka

Za obradu podataka korištena je kvalitativna metodologija i kvalitativna analiza. Kod istraživanja intervjuom navodi se sedam stadija koji se koristi kod planiranja takvog istraživanja. To su: određivanje teme nacрта, izrada nacрта, intervjuiranje, prijepis, analiza, provjeravanje i izvješćivanje. Prijepis je vrlo važan korak jer se njime gube neki podaci izvornog susreta. Iz usmenog sustava potrebno je informacije prenijeti u pisani sustav, zato kažemo da prijepisom dobivamo interpretirane podatke. Prijepis odgovora se nalazi u prilogu. Prijepis je bio nužan jer se za vrijeme intervjua odgovore bilježilo diktafonom.

Analiziranje podataka vrši se također kroz nekoliko stadija. To su: generiranje prirodnih smislenih cjelina, klasifikacija, kategorizacija i rangiranje tih smislenih cjelina, strukturiranje priče koja će opisati sadržaj intervjua i interpretacija podataka dobivenih intervjuom. Nakon toga slijedi izvješćivanje, koje ovisi o prirodi intervjua. Kod ovakvog otvorenog intervjua koji se temelji na riječima, izvješće će rezultirati opisima i zauzimat će više prostora (Cohen, Manion, Morrison, 2007).

7. ANALIZA PODATAKA

1. *Koliko uspješno učenici Romi u Vašem razredu savladavaju nastavni sadržaj prema planu i programu?*

Odgovori na ovo pitanje bili su uglavnom slični. Svi učitelji su se složili da Romi savladaju nastavni sadržaj do te razine da mogu proći razred, odnosno većina prođe razred. Dovoljno je da Romi usvoje osnovno znanje, čitanje, pisanje i računanje. U prva dva razreda uspješnost učenika Roma je nešto veća nego li u trećem i četvrtom razredu. Kako nastavni sadržaj sve više ide u dubinu, kako postaje sve teži, tako je i Romima sve teže pratiti taj nastavni sadržaj. Učenici Romi postignu jednu razinu znanja te nakon toga teško mogu više puno napredovati.

Razlozi toga su što izostaje rad kod kuće, izostaje podrška roditelja koju učenici Hrvati uglavnom imaju. Također, veliki faktor koji pridonosi manjoj uspješnosti učenika Roma u nastavi jest slabo poznavanje hrvatskoga jezika. Mali broj Roma polazi nekakve predškolske ustanove prije škole te su tu u startu u lošijem položaju od učenika Hrvata te se ta razlika teško nadoknaditi u kasnijem školovanju. Jedan od razloga slabe uspješnosti Roma u nastavi jest i demotivacija. Odnosno, kada Romi dožive puno neuspjeha u obrazovanju, polako gube interes prema školi te se manje trude da uspiju u obrazovanju i nakon nekog vremena odustaju od školovanja.

Postoje i izuzetci kod učenika Roma, te ima onih učenika koji odlični učenici, koji traže i žele dodatne sadržaje te koji žele napredovati i poboljšati svoje znanje. Svi učitelji su se složili da kod takvih učenika postoji rad kod kuće, odnosno kod njih postoji velika briga njihovih roditelja i velika njihova podrška. Ukoliko je briga roditelja za djecu veća, uspjeh učenika Roma je također veći.

Većina škola provodi dodatnu nastavu za učenike Rome. Ta nastava je uglavnom dodatna nastava učenja hrvatskoga jezika, ali ponekad se na toj nastavi uče i neki drugi nastavni sadržaji koje učenici Romi teže svladavaju. Svi učenici Romi nastavu slušaju prema redovnom odgojno obrazovnom planu, ali svi učitelji su se složili kako prilagođavaju nastavne sadržaje prema mogućnostima učenika Roma. Ne postoji službena prilagodba za učenike Rome, ali je ona potrebna u svakodnevnom odgojno-obrazovnom procesu kako bi učenici Romi donekle mogli uspješno savladati nastavni sadržaj.

2. Čitaju li Romi propisanu lektiru?

Koliko Romi zapravo čitaju lektiru nitko sa sigurnošću ne može reći. Romi posuđuju lektirna djela, ali pitanje je koliko oni zapravo kod kuće čitaju. Romi imaju poteškoća u čitanju i razumijevanju hrvatskoga jezika pa im je iz tog razloga čitanje dosta teška aktivnost. Također, puno roditelja Roma je nepismenih i ne znaju čitati pa s te strane učenici ne dobivaju pomoć u čitanju. Učenici Romi žive u drugačijim okolnostima od učenika Hrvata pa nemaju tolike mogućnosti, ni toliki mir za čitanje kod kuće. Radi navedenih razloga, učitelji često organiziraju čitanje lektire u školi. Učenici Romi vole slušati kada im netko čita pa tako često i pod odmorima, ali i na satu, učenici većinskog stanovništva čitaju lektirna djela, a učenici Romi slušaju pa tako dobe barem mali uvid u to djelo. Učenici Romi čitaju neka manja djela, poput pjesmica, basni, dok iz većih romana čitaju samo pojedine ulomke. Također, neki učitelji jednu knjigu podijele na više cjelina pa nakon svake cjeline odrade analizu zato što učenici Romi ne bi mogli pročitati cijelu knjigu odjednom, ali po dijelovima je nekako pročitaju. Nakon čitanja, lektirno djelo se obrađuje standardno, ispisuju se glavni likovi, tema djela, događaji... Kada postoji snimljen film na lektirno djelo, onda se pogleda taj film te nakon toga učenici Romi mogu više sudjelovati u analizi djela.

U sklopu ovog pitanja provedeno je i istraživanje za knjižničare.

Na pitanje koliko često učenici dolaze u knjižnicu, svi knjižničari odgovorili su da učenici Romi vrlo često dolaze u knjižnicu. Romi dolaze u knjižnicu kao i ostali učenici, posuditi lektirna djela te dolaze organizirano s cijelim razredom kada se u knjižnici održava neki sat lektire. Također, Romi često dolaze i samo boraviti u knjižnicu. Vole provoditi odmore u knjižnici. Često ih knjižničari toliko ne kontroliraju, ne stišavaju pa im je boravak u knjižnici ugodan. Knjižničari se često puno posvećuju Romima, pomažu im oko zadaće, razgovaraju s njima o svakodnevnim temama pa je to još jedan razlog zašto učenici Romi često posjećuju knjižnice.

Često su razlozi dolaska u knjižnicu upravo razgovor i neobavezno druženje, a ne čitanje i posuđivanje knjiga. Romi u knjižnici često provode slobodno vrijeme, kada čekaju autobus ili nemaju neki sat. Tamo pišu zadaću, istražuju na internetu ukoliko trebaju napisati neki seminar, zatim igraju društvene igre.

Romi više vole listati knjige, nego li čitati. Kod mlađeg uzrasta vidi se da vole slikovnice. Što su slikovnice šarenije, slikovitije, njima su zabavnije. Također, iz toga

se može iščitati kako Romi nemaju prilike kod kuće se susretati sa slikovnicama pa su im susreti s knjigama dragocjeni. (Vrtić za sve) Romi jako vole listati enciklopedije, pogotovo enciklopedije sa životinjama, zatim vole listati i proučavati knjige sa svjetskim rekordima. Časopisi i stripove su isto tako literatura za kojom Romi rado posežu. Djevojčice rado čitaju ljubavne romane te vole gledati postere svojih omiljenih glumaca.

U knjižnicama literature na romskom jeziku uglavnom nema zato što općenito postoji malo literature na romskom jeziku. Neke škole u svojoj knjižnici imaju literaturu na romskom jeziku, to su: slikovnica o pravima djeteta „Naša prava“, slikovnica „Zub zubić“, zbirka pjesama „Tamo je sunce“. Puno škola sastavlja svoje rječnike s nekakvim osnovnim pojmovima, a OŠ Orehovica je izdala rječnik kojeg neke knjižnice posjeduju te ga učenici jako vole listati i proučavati. Također OŠ Kuršanec, napisala je i izdala svoju priču pod nazivom „Naša prva knjiga“.

Posebni susreti, predavanja za Rome se ne organiziraju. Susreti se organiziraju za sve razrede, a ne isključivo za Rome. Također neki knjižničari smatraju kako bi trebalo organizirati neka predavanja za Rome, ali se ne osjećaju dovoljno stručno za organizaciju nečeg takvog. Neke škole imaju projekt pričaonica, ili dodatno učenje hrvatskog jezika, te to odrađuje knjižničar u knjižnici.

3. Postoji li razlika u uspješnosti između djevojčica i dječaka?

Petero od sedmero učitelja izjavilo je da ne vidi razliku u uspješnosti u nastavi prema spolu. Oni su se složili u mišljenju da je za uspješnost važan trud, okolina u kojoj se živi, rad kod kuće, potpora roditelja, a ne spol. Jedan učitelj rekao je da se razlika u spolu ne vidi tako jako u razrednoj nastavi koliko u predmetnoj. Razlog tome je što djevojčice lakše prebrode pubertetski dio, dok dječaci nakon toga gube potpuno interes za školu i samim time postaju manje uspješni u nastavi. Samo je jedan učitelj mišljenja da se razlika u spolu ipak vidi. Djevojčice su bolje u hrvatskom jeziku, odnosno u izražavanju, pisanju, čitanju, dok su dječaci bolji u matematici. Ali treba napomenuti da ta razlika nije univerzalna i ne vrijedi za sve učenike Rome.

4. Jesu li Romi uključeni u izvannastavne aktivnosti? Koje?

Učenici Romi se uglavnom uključuju u izvannastavne aktivnosti. Djevojčice su uglavnom uključene u zbor, dok su dječaci uključeni u sportske aktivnosti. Učenici biraju te aktivnosti prema svom izboru, ali im učitelji znaju dati nekakva pravila u vezi tih aktivnosti. Jedan učitelj je postavio pravilo da kada se učenik zapiše u neku aktivnost onda treba i redovito polaziti tu aktivnost do kraja školske godine, nema odustajanja i prelaženja u druge aktivnosti.

Jedna škola je uvela produženi boravak za Rome koji se održava u istom terminu kao i izvannastavne aktivnosti pa onda u toj školi učenici baš i ne polaze izvannastavne aktivnosti.

5. Jesu li Romi uključeni u izvanškolske aktivnosti? Koje?

Odgovori na ovo pitanje su bili jednaki kod svih učitelja. Učenici Romi nisu uključeni u izvanškolske aktivnosti. Tek pokoji učenici predmetne nastave su uključeni u nogometne klubove. Razlozi tome su većinom financijske prirode, odnosno roditelji nemaju mogućnosti voziti svoju djecu na različite aktivnosti, zatim nemaju dovoljno novaca kako bi im kupili opremu koja im za određene aktivnosti treba.

6. Kakva je suradnja učenika Roma i drugih učenika u razredu?

Suradnja između učenika većinskog stanovništva i učenika Roma je u svim razredima zadovoljavajuća. Neki učitelji od prvog razreda naglašavaju suradnju između Roma i drugih učenika, dok drugim učiteljima ona nije toliko važna i ne rade na njoj. Kada učenici Romi i učenici većinskog stanovništva trebaju surađivati, oni to rade bez većih problema. Kada je potrebno sjediti u parovima, u grupi, sjediti u busu kada se ide na neki izlet, učenici većinskog stanovništva će bez problema to napraviti. U prvom razredu je ta razlika među učenicima vidljivija, veća je distanca među njima, ali s vremenom se oni međusobno integriraju. Učenici većinskog stanovništva vole pomoći Romima, u čitanju, rješavanju zadataka. Neki razredi čak imaju i projekte koji funkcioniraju na način da kada su učenici većinskog stanovništva gotovi sa svojim zadacima odlaze pomoći učenicima Romima.

Unatoč svim ovim pozitivnim odnosima, gotovi svi učitelji ukazali su na vidljivu razliku između Roma i većinskog stanovništva. Učenici većinskog stanovništva nikada neće uskratiti pomoć Romima, ali isto tako neće se previše ni družiti s njima ukoliko se ne moraju. Unutar svakog razreda postoji vidljiva grupacija učenika većinskog stanovništva i učenika Roma.

Razlozi tome jesu često ne higijenski uvjeti učenika Roma, zatim učenici Romi često ne znaju pristupiti drugim učenicima pa je njihov poziv na igru često fizičko naguravanje koje kod učenika većinskog stanovništva ne dobiva odobravanje. Također često te razlike dolaze od kuće, učenici većinskog stanovništva puno toga čuju od svojih roditelja te onda na taj način gledaju učenike Rome i izbjegavaju ih.

7. Za uspješan psihički i fizički razvoj učenika Roma bi li bilo bolje da su u mješovitim ili posebnim razrednim odjelima? Zašto?

Odgovori na ovo pitanje bili su podijeljeni. Četvorica učitelja je za mješovite razrede, dvojica su za čiste romske razrede, dok bi jedan učitelj neke predmete odvojio, a neke spojio s ostalim učenicima.

Učitelji koji smatraju da su bolja opcija mješoviti razredi ističu da su razlozi toga bolja socijalizacija romskih učenika, suradnja među učenicima, pomaganje. Zatim lakše učenje hrvatskoga jezika. Učenici Romi će prije naučiti hrvatski jezik ukoliko komuniciraju s učenicima većinskog stanovništva. Također učitelji ističu da je dobit u mješovitim razredima i za učenike Rome i učenike većinskog stanovništva. Dobit za Rome je tu u ponašanju, stjecanju nekakvih navika, vide drugačije okruženje od onoga u kakvom okruženju oni žive pa probaju to slijediti, a dobit za učenike većinskog stanovništva je što nauče pomagati, nauče drugačiji jezik, kulturu, nauče prihvaćati različitosti. Učitelji naglašavaju kako je u mješovitim razredima jako važan omjer učenika Roma i učenika većinskog stanovništva. Uvijek broj učenika većinskog stanovništva mora biti veći. Ta većina u govoru, jeziku, ponašanju prevladava i onda se manjina mora asimilirati.

S druge strane, postoje učitelji koji bez ikakvog razmišljanja smatraju kako je bolja opcija čisti romski razredi. Ti učitelji smatraju kako su u mješovitim razredima zaknuti i Romi i većinsko stanovništvo. U želji da se pruži maksimum i jednima i drugima, na kraju gube obje strane, a učitelj osjeća jedno ogromno nezadovoljstvo. U čistim romskim razredima kriteriji se mogu prilagoditi Romima, učitelj se u boljoj

njeri može posvetiti njima i svakom pojedincu. Također, učitelji su i mišljenja da se učenici Romi osjećaju uspješnije i bolje u čistim romskim razredima. Trebalo bi učenike Rome slagati u razredima prema sposobnostima, one sposobnije staviti u jedan razred, a one manjih sposobnosti staviti u drugi razred i prilagoditi nastavu njihovim mogućnostima.

Učitelj koji je u sredini, smatra kako bi predmete poput matematike, hrvatskog jezika trebalo odvojiti jer učenici Romi u mješovitim razredima ne dobivaju dovoljno pažnje. Na taj način moglo bi se riješiti više zadataka s učenicima Romima, više rada sa svakim pojedinim učenikom. Predmete poput tjelesne i zdravstvene kulture, glazbene kulture, prirode i društva bi trebalo spojiti u mješovite razrede kako bi oni međusobno surađivali.

8. Kakva je Vaša suradnja s roditeljima Romske djece?

Također i u ovom pitanju odgovori su bili podijeljeni. Četiri učitelja su istaknula kako je suradnja s roditeljima dosta loša, dok su dvojica učitelja istaknula kako su relativno zadovoljna suradnjom s roditelja. Samo je jedan odgovor učitelja koji je zadovoljan svojom suradnjom s roditeljima.

Roditelji Romi se uglavnom slabo odazivaju na roditeljske sastanke i informativne razgovore. Uglavnom se odazivaju na službene, pismene pozive stručne službe. Iz ponašanja roditelja prema školi, prema učiteljima, vidi se da roditelji Romi školu ne smatraju posebice vrijednom. Roditelji Romi često ne poštuju dogovore dogovorene na sastancima pa tako učenici dolaze u školu bez pribora, bez udžbenika, iako je bilo dogovoreno da će im roditelji to nabaviti. Često su roditeljima puno bitnije neke druge stvari od roditeljskog sastanka, ali opet to je sve individualno. Ima i roditelja Roma koji jako lijepo brinu o svojoj djeci, dolaze se informirati o njima te brinu o njihovom napretku. Također, škole se često trude organizirati druženja na kojima sudjeluju i učenici Romi te njihovi roditelji, ali često je odaziv roditelja slab. Često na tim druženjima sudjeluju samo majke te često majke dolaze na nagovor djece, a ne na svoju inicijativu. Kod brige za djecu, kod Roma se vidi velika podjela uloga. Na sastanke, druženja uglavnom dolaze majke, dok se očevi ne pojavljuju.

Treba istaknuti da se u pojedinim školama vidi napredak u suradnji s roditeljima. Na veliku inicijativu učitelja te školskog psihologa, roditelji su se sve više počeli odazivati na školska druženja sa svojom djecom. Jedan učitelj u svakoj generaciji, u

prvom razredu organizira radionicu gdje uči roditelje Rome kako da svoju djecu nauče čitati, odnosno kako da im u tome pomognu.

Sasvim pozitivan odgovor u vezi suradnje s roditeljima ima samo jedan učitelj. On ističe kako je postigao partnerski odnos s roditeljima, ali i da je to zahtijevalo puno napora od strane učitelja. Potrebno je da obje strane iskažu svoje zahtjeve i očekivanja od druge strane i da se postigne kompromis koji je u cilju dobrobiti djece.

9. Što biste istaknuli kao najveći problem rada s Romima? Tko rješava problem kada do njega dođe? Postoje li nekakve edukacije, literatura koja učitelje posebno priprema za rad s Romima?

Odgovori oko pitanja koji je najveći problem rada s učenicima Romima jest suglasan za sve učitelje. Najveći problem jest nepoznavanje jezika. Veliki je problem što Romima fali predčitalačke, predmatematičke vještine koje ostali učenici dobivaju prije škole. Zatim sljedeći veliki problem jesu njihove komunikacijske i higijenske navike. Romi dolaze u školu potpuno nepripremljeni, dolaze bez navika koje ostala djeca kod kuće automatiziraju. To sve vodi do problema nebrige roditelja Romske djece. Kod Roma fali rada kod kuće, fali roditeljske podrške.

Što se tiče problema do kojih dolazi ili u samoj nastavi sa učenicima, ili sa roditeljima, svi učitelji uglavnom te probleme žele riješiti unutar svog razreda bez uključivanja drugih osoba. Ukoliko je problem prevelik i učitelj ga ne može sam riješiti, u pomoć dolazi stručna služba škole, odnosno pedagog, ravnatelj, defektolog, psiholog. Ukoliko ni oni ne mogu riješiti problem u pomoć dolazi centar za socijalnu skrb s kojim sve škole imaju dobru suradnju.

Posebna literatura koja bi učitelje pripremala na rad s učenicima Romima ne postoji po mišljenju učitelja. Postoji jedino literatura za sve inojezične učenike. Te priručnike koji postoje onda svaki učitelj prilagođava sebi kako želi te je zapravo sve na učitelju. Također, postoji na Učiteljskom fakultetu izborni predmet koji se zove Osnove bajaškog rumunjskog jezika. Edukacije postoje, ali prema mišljenju učitelja one nisu posebno učinkovite. Te edukacije drže ljudi koji nikada nisu radili s Romima te ispada da sami učitelji koji slušaju te edukacije znaju više o tome nego sami ljudi koji drže edukacije. Često u teoriji sve te ideje i načini održavanja nastave zvuče sjajno, ali u praksi one su neizvedive ili izgledaju sasvim drugačije. Zato se svi učitelji slažu

da su potrebne i edukacije i literatura, ali da ih trebaju držati i pisati ljudi koji imaju iskustva rada u obrazovanju s Romima.

10. Koje mjere bi po Vama trebalo poduzeti da bi se obrazovanje Roma poboljšalo?

Glavni korak u poboljšanju obrazovanja Roma bilo bi uključivanje Romske djece u vrtiće i predškolu. Svi Romi trebali bi se što ranije uključiti u vrtiće gdje bi učili komunicirati na hrvatskom jeziku te gdje bi stekli te predvještine koje su im potrebne prije polaska u prvi razred. Također veliki naglasak se stavlja i na promjenu njihovog načina života. Romi bi se trebali više prilagoditi i potruditi se približiti životnom stilu većinskog stanovništva. Država te lokalna zajednica bi trebale organizirati edukacije za odrasle Rome kako bi se oni obrazovali te kako bi mogli pomoći svojoj djeci u odgojno-obrazovnom procesu.

11. Koliko dugo Vi radite s Romima? Vidite li neki pomak (promjenu) u tom razdoblju?

Svi učitelji u ovom istraživanju rade s Romima preko 15 godina, a neki čak i 30 godina. Nažalost, većina ne vidi pomak na bolje. Učitelji su očekivali puno veći i brži napredak, no on je izostao, ili je vidljiv u jako malim koracima. Ipak ne možemo potpuno reći da nema napretka. Puno je veća polaznost Romske djece u školama. Također napredak je vidljiv u higijeni, u stilu oblačenja, u suradnji s roditeljima.

8. RASPRAVA

Odgovorima na prvo pitanje „Koliko uspješno učenici Romi savladavaju nastavni sadržaj prema nastavnom planu i programu?“, zapravo se potvrdila postavljena hipoteza (H1). U samom startu školovanja susreću se s velikom preprekom, a to je hrvatski jezik. Učenici u svojoj sredini u kojoj odrastaju ne govore hrvatskim jezikom pa tako ni ne poznaju hrvatski jezik, već im je on strani jezik. Radi nerazumijevanja hrvatskog jezika, Romi su često u nemogućnosti pročitati i razumjeti što se od njih traži u zadacima pa je zato i uspjeh u odgojno-obrazovnom procesu manji od uspjeha učenika većinskog stanovništva. Romi se na hrvatskom jeziku mogu sporazumijevati, ali ne govore ga dobro što je veliki problem kod uključivanja djece u osnovne škole (Hrvatić, 2005). Takva situacija nije samo u Međimurskim školama, već su istraživanja pokazala da je situacija slična svugdje u Hrvatskoj. Istraživanje u naselju Kozari Bok, također je pokazalo da učenici Romi slabo mogu pratiti nastavni sadržaj. Razlog tome se navode socioekonomski ambijent te kulturne navike kod Roma (Babić, 2004). Najveću ulogu u svakodnevnom nastavnom procesu imaju učitelji. Oni svakodnevno moraju prilagođavati nastavni sadržaj prema mogućnostima koje svaki učenik Rom pokazuje, iako te prilagodbe službeno ne postoje. Škole, odnosno učitelji su ti koji stvaraju dodatne programe učenja hrvatskog jezika, dodatnu nastavu za one predmete, nastavne sadržaje koje učenici teže svladavaju.

Priručnici, edukacije koje bi učiteljima olakšale svakodnevni rad s Romima ne postoje. Edukacije za rad s Romima se održavaju, ali ih drže ljudi koji nikada nisu radili s Romima, niti su imali prilike boraviti u školama gdje ima Roma. Teorijski dio oni znaju savršeno, ali je nažalost taj dio teško izvediv u praksi. Trebalo bi uvesti edukacije koje bi održavali ljudi koji imaju višegodišnje iskustvo rada s Romima u školama te bi se na taj način pomoglo budućim generacijama učitelja. Također, nema ni adekvatne literature iz koje bismo mogli naučiti romski jezik, odnosno barem približiti neke pojmove kako bi olakšali početak školovanja Romima (Matišić, 2014). Velika pomoć u prvim danima školovanja i učenicima i učiteljima jesu romski pomagači. Pomagači ili žive u naseljima ili jako dobro poznaju naseljima u kojima žive učenici s kojima rade pa tako mogu olakšati komunikaciju između učitelja i učenika (Hoblaj, 2008). Veliku ulogu u obrazovanju imaju i roditelji učenika Roma. Djeca uče od svoje okoline te od osoba s kojima su u stalnom kontaktu. Promatraju i

oponašaju odrasle (Lapat, 2010). Upravo zato često dolazi do problema jer odrasli Romi ne cijene školu, ne vide važnost obrazovanja pa takvo mišljenje prenose i na djecu. Romske obitelji žive u slabim materijalnim uvjetima, loši su uvjeti stanovanja te je prisutno veliko siromaštvo. Djeca nemaju svoj kutak za pisanje zadaća, čitanje lektire, što se kod ostale djece podrazumijeva.

Romska djeca kod kuće nemaju podršku i pomoć svojih roditelja što je bilo vidljivo i u istraživanju „Percepcija učenika Roma o važnosti obrazovanja“ gdje je većina učenika rekla kako im nitko ne pomaže u pisanju zadaća (Lapat, Šlezak, 2011). Jedan od glavnih problema Roma u obrazovanju jest nebriga roditelja. Kod učenika Roma izostaje rad kuće, vježbanje i ponavljanje. Ostaje jedino ono što se napravi u školi. Ta ne briga roditelja vidljiva je i u suradnji roditelja i škole. Roditelji se vrlo rijetko odazivaju na roditeljske sastanke, informativne razgovore, zajednička druženja. Reagiraju jedino na pismena zahtjeve učitelja. Vidljiva je još uvijek i stereotipna podjela uloga u obitelji. U školu uglavnom dolaze majke, dok se očevi rijetko pojavljuju (Posavec, 2000).

Kako bi se obrazovanje Roma dovelo do više razine, potrebno je uključiti svu romsku djecu u predškolski odgoj, odnosno u vrtiće, čim ranije je moguće, što je većina općina i gradova u Međimurju počela raditi (Lapat, 2010). Time bi romska djeca stekla vještine koje su im potrebne za ulazak u osnovnoškolsko obrazovanje te bi puno prije naučili osnove hrvatskoga jezika. Važnost polaska u vrtiće istaknula je i udruga Korak po korak projektom „Vrtić za sve!“, što bi olakšalo djeci razvijanje vještina koje su im potrebne da se lakše uključe u školske aktivnosti (Pučko otvoreno učilište). Polaznje vrtića osobito je važno i korisno za djecu iz socioekonomski ugroženih obitelji zato što pravovremeno osigurava razvoj djetetovih vještina ključnih za njegov razvoj i školovanje.

Daljnja promjena koja bi se trebala dogoditi jest obrazovanje roditelja Roma kako bi osvijestili koliko je obrazovanje važno te kako bi mogli pružati pomoć i podršku svojoj djeci u školovanju. U tv emisiji „Peti dan“ komentatori su također raspravljali o mogućim rješenjima problema romske zajednice u Međimurju. Svi sudionici usuglasili su se država treba reagirati po pitanju Roma, na način da Romi počinju snositi posljedice za svoj postupke isto kao što čini i većinsko stanovništvo (Peti dan, 2019).

Ne možemo reći kako napretka u obrazovanju Roma u Međimurskim školama nema, ali je taj napredak jako mali i događa se vrlo sporo. Tako da našu hipotezu (H4)

da je napredak vidljiv, ne možemo sasvim potvrditi ovim istraživanjem, ali ju ne možemo ni odbaciti jer je napredak vidljiv u polaznosti romske djece u školu, u većem broju učenika koji završavaju osnovnu školu, u poboljšavaju higijenskih navika kod učenika.

Hipotezu (H2) možemo odbaciti. Ona glasi „Učenici Romi i učenici većinskog stanovništva često upadaju u međusobne sukobe“, što se ovim istraživanjem pokazalo netočnim. Svi ispitani učitelji potvrdili su kako nemaju problema u razredu. Učenici većinskog stanovništva spremni su pomoći učenicima Romima. Vole pomagati u rješavanju zadataka, zatim vole čitati lektirna djela učenicima Romima. Do ponekog sukoba dolazi uslijed ne razumijevanja, kada bi učenici Romi zapravo htjeli pozvati na igru, ali se izraze na krivi način., što je posljedica njihovog drugačijeg životnog okruženja. Nažalost, to druženje se događa samo u školi i na poticaj učitelja. Izvan škole, učenici Romi i učenici većinskog stanovništva rijetko se druže te ukoliko se ne trebaju družiti izbjegavaju međusobne kontakte. Učenici većinskog stanovništva u svojim domovima slušaju puno predrasuda i stereotipa u vezi Roma pa se onda u skladu s time i ponašaju (Program Ujedinjenih naroda za razvoj u Hrvatskoj i Pučko otvoreno učilište „Korak po Korak“).

Multikulturalno obrazovanje je pristup koji učenicima omogućava da razumiju, poštuju i cijene kulturološke razlike, kao i da shvate da su sva dostignuća različitih etničkih, rasnih i društveno-ekonomskih grupa jednako vrijedne. Cilj multikulturalnosti u razredu jest da učenici cijene i sličnosti i različitosti koje postoje među učenicima te da razvijaju svijest i vještine koje su im potrebne za život u svijetu punim različitosti. Temom multikulturalnosti dolazimo do zadnje postavljene hipoteze (H3) koja glasi „Učitelji smatraju kako bi učenici Romi trebali pohađati nastavu u mješovitim razredima“. Nju opet ne možemo ni potvrditi ni odbaciti. Većina ispitanih učitelja kazala je kako je to pitanje vrlo kompleksno te da je na njega teško odgovoriti. Argumenti koji idu na stranu mješovitih razreda jesu upravo multikulturalnost, bolja romska integracija s ostalim učenicima. U mješovitim razredima, učenici Romi puno dobivaju od strane učenika većinskog stanovništva u vidu pomaganja u rješavanju svakodnevnih zadataka, u učenju hrvatskoga jezika, stvaranju boljih higijenskih i životnih navika. Također i učenici većinskog stanovništva dobivaju korist u mješovitim razredima u obliku učenja druge kulture, upoznavanja i prihvaćanja različitosti. Međutim, po mišljenju mnogih mješoviti razredi imaju svojih nedostataka.

Odvajanje romske djece uglavnom se argumentira nedovoljnim poznavanjem službenog jezika, slabim predznanjem ili općim znanjem te nerazvijenim socijalnim i higijenskim navikama (Kutnjak, 2017). Učenici Romi ne dobivaju dovoljno pažnje učitelja jer je jednostavno nemoguće posvetiti se svima u razredu u mjeri u kojoj bi trebalo. Također, ni učenici Hrvati u tim razredima ne ostvaruju mogućnosti koje bi trebali. Prevelika razlika u znanju između učenika Roma i učenika većinskog stanovništva prevelika je da bi se moglo svima udovoljiti u skladu s njihovim mogućnostima. Dosadašnja pedagoška iskustva učitelja pokazala su da romska djeca u samostalnim razredima brže napreduju, odnosno da učenici većinskog stanovništva u mješovitim razredima nazaduju, jer učitelji mnogo više vremena za obradu nastavnog sadržaja posvećuju učenicima Romima kako bi usvojili barem dio znanja (Gregurec, 2012). To često učitelje dovodi do velikih frustracija. Takvi učitelji su mišljenja kako bi bilo puno bolje da su Romi u čistim romskim razredima. Tada bi se nastava mogla prilagoditi njihovim mogućnostima i potrebama te bi oni više napredovali, a samim time bi se i sami učenici Romi osjećali zadovoljeniji. Mana takvog školovanja po nekima bi bila segregacija Roma protiv koje se svi bore. Nekakvo optimalno rješenje bi možda bilo da se predmeti koji zahtijevaju više rada odvoje, poput matematike, hrvatskog jezika, a predmeti kao što su glazbena kultura, likovna kultura, tjelesna i zdravstvena kultura, priroda i društvo spoje. Tako bi se stvorilo više mogućnosti za individualni rad s učenicima Romima, a opet ne bi bili u svim aktivnostima odvojeni od ostalih učenika.

9. ZAKLJUČAK

Problematika Roma u Međimurju pa i u cijeloj Hrvatskoj svakim je danom sve veća. Romi se svakodnevno susreću s brojim predrasudama i generalizacijama, što je uvelike vidljivo i u odgojno-obrazovnom procesu. Radi nomadskog načina života i burne prošlosti, Romi još uvijek školovanje ne smatraju važnim u mjeri u kojoj bi trebali. Romska djeca često prerano primaju odgovornosti i aktivnosti odraslih te je to čest razlog zašto Romi nakon navršениh 15 godina napuštaju osnovnu školu. Rijetki su oni koji nakon završene osnovne škole upisuju srednje škole te nakon njih i fakultete. Sve se to odražava na njihov standard i kvalitetu života. Republika Hrvatska trudi se na brojne načine što više uključiti Rome u sve aspekte života i približiti ih većinskom stanovništvu. Jedan od aspekata jest i obrazovanje. Izgradnjom vrtića i omogućavanjem polaska romske djece u vrtiće napravljen je veliki pomak u obrazovanju Roma. Ipak, još je puno prostora za daljnji napredak. Rezultati ovog istraživanja ukazuju na dosadašnja postignuća te na mjere koje treba primijeniti kako bi se obrazovanje Roma odvelo na još veću i bolju razinu.

Ključ uspjeha jest u uključivanju romske djece u predškolski sustav, zatim uključivanje odraslih Roma u obrazovanje, kako vlastito, tako i kroz suradnju sa školom u obrazovanje svoje djece. Jedino zajedničkim snagama i države i škole i same romske zajednice obrazovanje Roma pa samim time i kvaliteta života može napredovati do veće razine. Ovo istraživanje je provedeno na malom broju ispitanika pa generalizacija zaključaka nije moguća. No, podaci koji su dobivani pokazali su da se učitelji u Međimurskim školama bore sa sličnim izazovima te je ovo istraživanje dobar poticaj za daljnji rad na temu obrazovanja Roma.

10. LITERATURA

1. Atlas romskih naselja Međimurske županije
<https://www.undp.org/content/dam/croatia/docs/Research%20and%20publications/socialinclusion/UNDP-HR-ATLAS-ROMA-MEDJIMURJE-2014.pdf>
preuzeto (25. 5. 2019.)
2. Babić, D. (2004). Stigmatizacija i identitet Roma – pogled »izvana«: slučaj učenika Roma u naselju Kozari Bok. *Migracijske i etničke teme*, 20(4), 315-338.
3. Bakić-Tomić, Lj. (2014). *Jednake mogućnosti – bolja integracija romske djece u obrazovni sustav RH*. Zagreb: Udruga za promicanje obrazovanja Roma „Kali Sara“
4. Cohen, L., Manion, L. i Morrison, K. (2007). *Metode istraživanja u obrazovanju*. Jastrebarsko: Naklada Slap
5. Dranić, D. (2013). Uloga i kompetencije nastavnika u interkulturalnom obrazovanju. *Magistra Iadertina*. 8, 1; 49-57, znanstveni rad
6. Evaluacija Nacionalne strategije za uključivanje Roma u RH na adresi <https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages//arhiva//Evaluacija%20Nacionalne%20strategije%20za%20ukljucivanje%20Roma%20u%20RH.pdf> preuzeto (25.5.2019.)
7. Gregurec, J. (2012). *Obrazovanje Roma u Osnovnoj školi Kotoriba*. Diplomski rad. Učiteljski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
8. Hobljaj, P. (ur.) (2008). *Ravnopravan pristup Roma kvalitetnom odgoju i obrazovanju: izvještaji o praćenju 2007. (Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Slovačka)*. Zagreb: Institut Otvoreno društvo = Open society institute
9. Horvat, A. (2009). *Segregacijom do integracije*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 46, 2/2009., (str 443- 472).
10. Hrvatić, N. (2005). *Obrazovanje Roma u Hrvatskoj: pretpostavka za bolju kvalitetu života? // Kako žive hrvatski Romi=How do Croatian Roma live / Štambuk, Maja (ur.)*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 177-200/409-434.

11. Hrvatska enciklopedija
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=18519> preuzeto (25. 5. 2019.)
12. Ivanović, J., Mlinarević, V. i Peko, A. (2013). Interkulturalno obrazovanje učitelja. *Napredak* : časopis za pedagoški teoriju i praksu, 154.(1-2), 11-30
13. Izvješće o provedbi Nacionalne strategije stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva od 2012. do 2016. godine na adresi
<https://udruga.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Izvjescje%20o%20provedbi%20Nacionalne%20strategije%202012-2016..pdf> preuzeto (25. 5. 2019.)
14. Kragulj, S. i Jukić, R. (2010). *Interkulturalizam u nastavi*, u: Peko, A./Sablić, M./Jindra, R. /ur./ *Zbornik radova s 2. međunarodne konferencije Obrazovanje za interkulturalizam, Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku/Učiteljski fakultet u Osijeku/Nansen Dijalog Centar Osijek*, str.169 – 190.
15. Kutnjak Vrtarić, M. (2017). Magnet-škole kao mogući model obrazovne desegregacije i socijalnog uključivanja romske djece u Hrvatskoj. *Školski vjesnik* : časopis za pedagoški teoriju i praksu, Vol. 66 No. 3
16. Lapat, G. (2010). *Učenici Romi u primarnom obrazovanju// Obrazovanje za interkulturalizam / Peko Anđelka ; Sablić Marija ; Ranka Jindra (ur.). Osijek: Učiteljski fakultet u Osijeku*, str. 235-242
17. Lapat G. i Šlezak H. (2011). Percepcija učenika Roma o važnosti obrazovanja. *Metodički obzori* : časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu, Vol. 6(2011)1 No. 11
18. Marciuš, I. (2016). *Uloga romskih pomagača u nastavi*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu
19. Matišić, Z. (2014). *Što nam je ponuđeno za učenje romskoga jezika* (Demir, Ljatić, Durmiš, Nevsija. 2012. *Gramatika romskoga jezika. Udruga za promicanje obrazovanja Roma u Republici Hrvatskoj „Kali Sara”*. Zagreb. 118 str.). *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 40(1), 206-213.
20. Međimurski savez sportske rekreacije „Sport za sve“. (2008). *Iz života Roma: kreativnost Roma, doprinos kulturi i turizmu*. Čakovec

21. Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine na adresi <https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/arhiva/Nacionalna%20strategija%20za%20uklju%C4%8Divanje%20Roma%202013-2020.pdf> preuzeto (25. 5. 2019.)
22. PETI DAN: Živi zid / Romi u Hrvatskoj preuzeto (7. 6. 2019.) na adresi https://www.youtube.com/watch?v=H8OFYln_NGg
23. *Poboljšanje pristupa obrazovanju i zapošljavanju pripadnika romske nacionalne manjine u RH.* (2008). Priručnik za potporu u radu s romskim roditeljima. Zagreb
24. Pološki Vokić, N., Sinčić Ćorić, D. i Tkalac Verčić, A. (2010). *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada.* M. E. P. d. o. o.. Zagreb
25. Posavec, K., (2000). Sociokulturna obilježja i položaj Roma u Europi – od izгона do integracije, *Društvena istraživanja* 9 (2-3), 229-250
26. Program Ujedinjenih naroda za razvoj u Hrvatskoj i Pučko otvoreno učilište „Korak po Korak“, (2014). *Vidiš li me? Vodič za primjenu multikulturalnog obrazovanja u osnovnim školama.* Zagreb
27. Pučko otvoreno učilište Korak po korak (2014b), *Vrtić za sve: Gradimo zajednicu koja omogućuje jednake šanse za svako dijete.* Zagreb: Nakladna zaklada za razvoj civilnog društva
28. Slišković, A. (2017). Kvalitativne istraživačke metode u psihologiji na adresi <http://www.unizd.hr/Portals/12/pdf/Nastava/KIMP.pdf> preuzeto (29. 6. 2019.)
29. Šlezak, H. (2009). Romi u Međimurju. *Meridijani*, 133, 80-85.
30. Vlada Republike Hrvatske. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina na adresi <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/nacionalne-manjine-u-republici-hrvatskoj/romi/371> preuzeto (25. 5. 2019.)

11. PRILOZI

11.1. Transkript intervjua

OŠ DOMAŠINEC

Koliko uspješno učenici Romi u Vašem razredu savladavaju nastavni sadržaj prema planu i programu?

O: Dijete romskog pomagača svladava nastavne sadržaje kao i ostali učenici u razredu, ali učenica Romkinja ima teškoće u svladavanju nastavnih sadržaja. Ne može pratiti nastavni sadržaj. U mom razrednom odjelu nema dodatnih programa za učenike Rome.

Čitaju li Romi propisanu lektiru?

O: Dijete romskog pomagača čita zadane lektirne naslove kao i ostali učenici, dok učenica „napiše“ lektiru, ali napisano nema veze sa zadanom lektirom. Ona napiše lektiru tek toliko da nešto napiše.

Postoji li razlika u uspješnosti između djevojčica i dječaka? U čemu je najvidljivija? U kojem predmetu?

O: Ne primjećujem razliku između uspješnosti djevojčica i dječaka (Roma). Razlika u uspješnosti se primjećuje u odnosu na zalaganje i uloženi trud, a ne na spol.

Jesu li Romi uključeni u izvannastavne aktivnosti? Koje?

O: Učenici Romi se uključuju u zbor.

Jesu li Romi uključeni u izvanškolske aktivnosti? Koje?

O: Učenici Romi nisu uključeni u nikakve izvanškolske aktivnosti.

**Kakva je suradnja učenika Roma i drugih učenika u razredu. (primjeri)-
oko čega se najviše sukobljavaju, situacije u kojima si pomažu**

O: U mom razredu nema sukoba učenika Roma sa ostalim učenicima. Dijete romskog pomagača normalno je prihvaćeno i učenici mu vole pomagati i surađivati s njim. Učenica je slabije prihvaćena, ali ne iz razloga što je Romkinja nego zbog higijenskih razloga. Ukoliko druge djevojčice ne trebaju surađivati s njom one to ni neće činiti, ali ako ih stavim u parove, ili u autobusu ako trebaju sjediti zajedno s njom, niti jedan učenik to neće odbiti.

Za uspješan psihički i fizički razvoj učenika Roma bi li bilo bolje da su u mješovitim ili posebnim razrednim odjelima? Zašto?

O: Smatram da bi za uspješan psihički i fizički razvoj učenika Roma bilo bolje da su u mješovitim razredima. Radi bolje socijalizacije, međusobne suradnje, pomaganja. Radi lakšeg učenja hrvatskog jezika i komunikacije.

Kakva je Vaša suradnja s roditeljima Romske djece? (odazivaju li se na sastanke, informacije, druženja)

O: Suradnja s roditeljem-romskim pomagačem je dobra. Dolazi na roditeljske sastanke i primanja roditelja. Suradnja sa roditeljima učenice je loša. Gotovo nikad se ne odazivaju na roditeljske sastanke i primanja roditelja. Odazivaju se samo na pisane pozive stručne službe kada dolazi do problema u ponašanju ostale njihove djece koja polaze našu školu.

Što biste istaknuli kao najveći problem rada s Romima? Tko rješava problem kada do njega dođe? Postoje li nekakve edukacije, literatura koja Vas posebno priprema za rad s Romima?

O: Najveći problemi kod rada s učenicima Romima je nepoznavanje hrvatskog jezika, nepripremljenost za polazak u školu te izostanak rada kod kuće. Neki učenici Romi u našoj školi su problematičnog ponašanja. U tim slučajevima u rješavanje problema se uključuje stručna služba naše škole. Ne postoje nikakve posebne edukacije.

Koje mjere bi po Vama trebalo poduzeti da bi se obrazovanje Roma poboljšalo?

O: Za poboljšanje obrazovanja učenika Roma prvenstveno bi se morale uključiti institucije na nivou države i lokalne zajednice uključivanjem djece Roma u vrtiće i „predškole“ kako bi se djeca do polaska u školu socijalizirala i svladala hrvatski jezik.

Koliko dugo Vi radite s Romima? Vidite li neki pomak (promjenu) u tom razdoblju?

O: Sa učenicima Romima radim 15 godina i u tom razdoblju ne vidim neki značajniji pomak.

Koliko ima učenika Roma, a koliko drugih učenika u Vašem razredu? (broj učenika Roma u razrednoj nastavi)

O: U mom razrednom odjelu je 18 učenika (2 učenika Roma). U razrednoj nastavi u matičnoj školi je ukupno 49 učenika (od toga je 10 Roma)

Pitanja za knjižničare

Koliko često Romi dolaze u knjižnicu? Dolaze li samostalno ili u posjetu s cijelim razredom?

O: Učenici Romi dolaze u knjižnicu kao i svi drugi učenici. Nemamo nekih problema s njima pošto ih ima malo i uopće ih ne primjećujem da bi se isticali po nečemu.

Radi čega dolaze Romi u knjižnicu? Što tamo rade?

O: Posuđuju lektiru normalno kao i svi drugi učenici.

Za kakvom literaturom posežu Romi?

O: Vole listati časopise, enciklopedije.

Imate li u knjižnici literaturu na Romskom jeziku?

O: Nemamo literaturu na Romskom jeziku.

Organizirate li kakve susrete/predavanja posebno za Rome? (primjeri)

O: Ne organiziramo posebne susrete za Rome.

OŠ MALA SUBOTICA- PODRUČNA ŠKOLA DRŽIMUREC

Koliko uspješno učenici Romi u Vašem razredu savladavaju nastavni sadržaj prema planu i programu?

O: Učenici Romi savladavaju nastavni sadržaj dovoljno uspješno da mogu proći razred, odnosno većina njih završi razred. Učenici koji ne mogu pratiti nastavni sadržaj prema planu i programu idu na opservaciju, odnosno kategorizaciju i prema teškoći dobivaju individualizirane programe. Ostali učenici savladavaju nastavni sadržaj prema planu i programu, neki malo manje uspješno, neki više uspješno. Najviše poteškoća učenici imaju u savladavanju hrvatskog jezika. Njihove pred čitalačke sposobnosti su puno niže nego kod učenika Hrvata zato što se oni jako malo druže s knjigama prije škole. Slabija im je glasovna analiza i sinteza pa savladavanje čitanja i pisanja traje puno dulje. Iako se sada zna dogoditi da ima i djece Roma koji dođu u prvi razred i znaju već čitati i pisati.

Čitaju li Romi propisanu lektiru?

O: Kod mene u razredu Romi čitaju ista obvezna djela kao i u ostalim školama. Prilagođava se jedino učenicima koji rade po nekakvim individualiziranim programima pa se s obzirom na njihovu teškoću onda prilagodi. Kod mene samo jedan ili dvoje učenika će doma pročitati cijelu lektiru pa onda imamo praksu neke lektire čitati na satovima, ukrademo 15 minuta nekog sata ili čitamo na satovima dopunske ili dodatne nastave. Oni koji teže čitaju vole da im drugi čitaju, a ovi koji bolje čitaju onda čitaju njima i to im je jako zanimljivo. Na temelju toga onda oni rade plakate, crteže. Možda oni onda upoznaju lektiru čak i bolje nego neka druga djeca jer više radimo na razumijevanju i puno detalja usvoje.

Postoji li razlika u uspješnosti između djevojčica i dječaka? U čemu je najvidljivija? U kojem predmetu?

O: Mislim da ne. Ja ne vidim nikakvu razliku između djevojčica i dječaka.

Jesu li Romi uključeni u izvannastavne aktivnosti? Koje?

O: Jesu. Imamo dosta izvannastavnih aktivnosti. Imamo dramsku, mali zbor, recitatorsku, cvjećarsku, ekološku, sportsku, odnosno nogometnu, grupu malih knjižničara, likovnu grupu, stolni tenis. Svaki učitelj ima jednu grupu, normalno kao i u drugim školama.

Jesu li Romi uključeni u izvanškolske aktivnosti? Koje?

Mislim da ni jedno dijete nije uključeno u izvanškolske aktivnosti. To je ipak obveza roditelja. U višim razredima se znaju dečki uključivat u nogometne klubove, ali do 4. razreda nijedno dijete nije uključeno u nikakve izvanškolske aktivnosti.

Kakva je suradnja učenika Roma i drugih učenika u razredu. (primjeri)- oko čega se najviše sukobljavaju, situacije u kojima si pomažu

O: Ne mogu sada odgovoriti, pošto sada imam samo razred s Romima, ali sam radio u ovoj školi prije 6-7 godina kada su i drugi učenici išli u ovu školu. Vidjela se je odvojenost, pogotovo na početku kada su se odvajali po grupama, ali te barijere su nestajale. U trećem i četvrtom razredu su oni već bili složni.

Za uspješan psihički i fizički razvoj učenika Roma bi li bilo bolje da su u mješovitim ili posebnim razrednim odjelima? Zašto?

O: Osobno mislim da je bolje da su u mješovitim razrednim odjelima, ali je jako važan omjer koliko će biti Roma, a koliko učenika većinskog stanovništva. Broj Roma mora biti manji od broja većinskog stanovništva. Uvijek ta većina u govoru, jeziku, ponašanju prevladava i onda se manjina mora asimilirati.

Kakva je Vaša suradnja s roditeljima Romske djece? (odazivaju li se na sastanke, informacije, druženja)

O: Sada je suradnja puno bolja, da ste me pitali pred par godina onda je bila puno lošija, ali još je daleko od idealne. Oni se odazivaju na roditeljske sastanke u nekih 70 do 80 posto. Dok sam počeo ovdje raditi znalo se dogoditi da na roditeljski sastanak nije došao nitko, ili je došao jedan ili dva. Trebalo je paziti da ne pada kiša, da ne bude prekasno da ne bude mrak, da u to vrijeme ne bude turska serija jer onda ne bi došao nitko. Njima su te neke stvari puno važnije od roditeljskog sastanka, ali dobro opet je to sve individualno. Ima i roditelja koji svaki mjesec dolaze u školu pitati kako njegovo

dijete napreduje mimo roditeljskog sastanka. Imamo dosta projekata koji uključuju roditelja. Naša socijalna pedagoginja jako puno projekata provodi, puno odlazi i u naselja i tamo se rade radionice. I tu se zadnjih 5-6 godina vidi jako veliki pomak. Roditelji se odazivaju i zanimljivo im je to. To su razne edukacije, igre, interakcije s djetetom. To vole i djeca i roditelji, to je onda obostrano dokazivanje. Ja organiziram u prvom razredu radionice učenja čitanja gdje roditelje učim kako djeci čitati. Roditelja čitače i polučitače sam učio kako da djecu uče čitati.

Što biste istaknuli kao najveći problem rada s Romima? Tko rješava problem kada do njega dođe? Postoje li nekakve edukacije, literatura koja Vas posebno priprema za rad s Romima?

O: Najveći problem je jezik na početku. Onda oni nemaju ni higijenske uvjete. Jako puno prođe vremena da oni usvoje neke higijenske uvjete koje dijete inače doma automatizira. Ako dijete nema tuš, školjku, on ne zna što s tim treba napraviti. Na primjer, imali smo dijete koje nije nikada hodalo po stepenicama, pa je to izgledalo i smiješno i tragično. Neki učenici ne znaju oprati ruke, ne znaju šta bi s rukama napravili, ne znaju se služiti wc-om. Ali najveći problem je to ne poznavanje hrvatskog jezika. Postoje i problemi s roditeljima, ti problemi su različite prirode. Financijski, problemi ne nabavljanja pribora, radnih bilježnica, opravdavanja izostanaka. Prvo problem rješava učitelj, a ako on ne može onda je tu cijela stručna služba. Imamo i psihologa, logopeda, socijalnog pedagoga i školskog pedagoga, 4 stručnjaka koji onda pomažu u rješavanju tih problema ukoliko su veće. Ne vidim tu neke razlike s drugim školama, osim što je tu više problema nego kod drugih škola. Postoje neke edukacije, ali sve edukacije su nam držale osobe koje nikad nisu radile s Romima. Po meni oni mogu sve opisati teorijsku, ali ako ne probate rad s Romima ne možete držati korisnu edukaciju.

Koje mjere bi po Vama trebalo poduzeti da bi se obrazovanje Roma poboljšalo?

O: Po meni je ključ u predškolskom odgoju. Puno se napravilo u osnovnim i srednjim školama, ali nitko ništa ne radi u predškolskom odgoju. Donijela se nacionalna strategija gdje piše da sva Romska djeca imaju pravo na besplatne vrtiće, ali je pitanje koliko to djece koristi. Zašto u našoj sredini ne koriste, zato što je pun onaj koji postoji i nema drugog i u 10 godina se nije ništa napravilo. Ova predškola koju provodi škola

u 10 mjeseci je vatrogasna mjera, to je prekratko vrijeme i zato je ta početna pozicija Roma uvijek niža nego li bi trebala biti i onda se ta razlika nikada ne može nadoknaditi.

Koliko dugo Vi radite s Romima? Vidite li neki pomak (promjenu) u tom razdoblju?

Ja radim s Romima 18 godina. Pomak je veliki, ali još uvijek nedovoljan. Najviši pomak je postignut u osnovnom školstvu, pa i u srednjem, a najmanje u predškolskom sustavu. To bi onda dignulo i osnovno i srednje školstvo. Ne možemo razgovarati o nekakvom višem školstvu, ako oni ne savladaju osnovno i srednje školstvo i to sve zato što im je ova baza uskraćena.

Koliko ima učenika Roma, a koliko drugih učenika u Vašem razredu? (broj učenika Roma u razrednoj nastavi)

O: Imamo oko 130 učenika od prvog do četvrtog razreda. Oko 30 djece u predškoli. U mojem razredu ih ima 12. Dobro je što je u našoj školi relativno mali broj učenika pa se onda može raditi s njima.

Pitanja za knjižničare

Koliko često Romi dolaze u knjižnicu? Dolaze li samostalno ili u posjetu s cijelim razredom?

O: Dolaze i samostalno i s cijelim razredom. Samostalno dolaze posuditi knjige za lektire, a s razredom dođu ako na primjer imamo neki uvodni sat lektirnih naslova. Sad su baš neki učenici iz petog razreda prvi put dobili knjige da ih nose doma, pa nas zanima u kakvom će ih stanju vratiti.

Radi čega dolaze Romi u knjižnicu? Što tamo rade?

O: Dolaze posuditi knjige, ili u sklopu nastave, znaju dolaziti na zadrugu koja se tu odvija u knjižnici.

Za kakvom literaturom posežu Romi?

O: Dođu posuditi lektiru. Znaju doći kada ih učiteljica upiti da nešto samostalno istraži, ali ovako na vlastitu inicijativu ne dolaze i ne posuđuju ništa. Čitaju minimum minimuma.

Imate li u knjižnici literaturu na Romskom jeziku?

O: Nemamo literaturu na Romskom jeziku. Imamo samo neke knjige za Rome, odnosno knjige koje govore o romskoj povijesti koje smo dobili na poklon od jednog nakladnika.

Organizirate li kakve susrete/predavanja posebno za Rome? (primjeri)

O: Imali smo susret s jednim književnikom, Sandi Horvat kao primjer Roma koji je uspio u životu. To je bilo predavanje da učenici vide koliko je bitno obrazovanje. Imali smo gosta, književnika Stijepo Mijović Kočan, te je na tom susretu književnik pohvalio jednog Roma, darovao mu knjigu i Rom je bio jako sretan.

OŠ KOTORIBA

Koliko uspješno učenici Romi u Vašem razredu savladavaju nastavni sadržaj prema planu i programu?

O: Dosta teško usvajaju ukupni nastavni sadržaj, dolaze do određenog nivoa od kojeg onda teško mogu dalje napredovati. Sve što naprave u škole je za njih jedino što naprave, ono vježbanje i ponavljanje doma koje bi dovelo do nekakve automatizacije kod njih izostaje. U trećem razredu radimo gradivo dijeljenje troznamenkastih brojeva s jednoznamenkastih i to je za njih top, oni dalje od toga ne mogu. Da rade samo to do osmog razreda opet ne mogu dalje od toga napredovati. A pokušaji trigonometrije su jednostavno mučenje. Iz hrvatskog se njih tretira kao Ino jezične učenike. Uvijek su tu prisutni ti neki blokeri od početka i radi toga oni neke stvari nikad ne mogu usvojiti kao učenici Hrvati. Službeno ne postoji nikakav dodatni program za Rome, ali da bi oni mogli svladati nekakve minimalne zahtjeve mi stalno to radimo, toliko spuštamo kriterije da u jednom trenutku više ne znamo niti što tražimo, ali nekakav minimum uvijek treba tražiti.

Čitaju li Romi propisanu lektiru?

O: Od nedavno imamo mogućnost cjelodnevnog boravka i tamo rade s njima učiteljice razredne nastave i jedan dio lektire odrade s učiteljicom. Veće lektirne naslove, poput Vlaka u snijegu uli Šegrta Hlapića oni ne mogu pročitati i to bi bilo iluziorno od njih očekivati. Ali nekakve Basne, ili neke pjesmice to već mogu pa im onda i dajem takve zahtjeve. Onda oni napišu lektiru u posebnoj bilježnici ili posebnom papiru. Uvijek pokušavam taj lektirni dio prilagoditi barem toliko da i oni odrade dio kao i učenici većinskog stanovništva.

Postoji li razlika u uspješnosti između djevojčica i dječaka? U čemu je najvidljivija? U kojem predmetu?

O: Možda se u nižim razredima ne vidi toliko, ali u višima se vidi. Curice nekako lakše rođu ovaj pubertetski dio. Dječaci nakon toga gube totalno interes za školu.

Jesu li Romi uključeni u izvannastavne aktivnosti? Koje?

O: Pa od kada imamo cjelodnevni boravak mi prednost dajemo boravku. Izvannastavne aktivnosti se većinom odvijaju u popodnevnim satima kao i boravak. Pokoji učenik je uključen u nekakve sportske aktivnosti.

Jesu li Romi uključeni u izvanškolske aktivnosti? Koje?

O: Nisu uključeni u izvanškolske aktivnosti. Neki dječaci su uključeni u nogometni klub Graničar.

Kakva je suradnja učenika Roma i drugih učenika u razredu. (primjeri)- oko čega se najviše sukobljavaju, situacije u kojima si pomažu

O: Ja u razredu nemam nekakvih problema, ali postoji u razredu određena distanca. Djeca komuniciraju na nekakvom minimumu pristojnosti. Nema previše miješanja, ja ni ne pokušavam da sjede zajedno. Eventualno ako ih složim u grupe, to je onda najveći domet gdje ih ja miješam. Imamo u razredu projekt prva pomoć, kada bolji učenici, a to su učenici većinskog stanovništva, završe sa svojim radom onda svaki učenik ima jednog učenika kojemu pomaže.

Za uspješan psihički i fizički razvoj učenika Roma bi li bilo bolje da su u mješovitim ili posebnim razrednim odjelima? Zašto?

O: Tu ja nemam nikakve dvojbe. Meni bi kao učitelju bilo daleko lakše raditi u čistom romskom razredu, ali ne bi pristao na rad u čistom romskom razredu uz ovakvu plaću. Ovo je sad mučenje. Doći doma i osjećati da si napravio prazan hod, nešto najgore što se može dogoditi učitelju.

Kakva je Vaša suradnja s roditeljima Romske djece? (odazivaju li se na sastanke, informacije, druženja)

O: Pa uglavnom dolaze na službene pozive, to da. To je takav mentalni sklop gdje se vidi da je njima škola nebitna, ne smatraju školu previše vrijednom za njihovu djecu. Projekte, odnosno druženja se baš previše i ne održavaju.

Što biste istaknuli kao najveći problem rada s Romima? Tko rješava problem kada do njega dođe? Postoje li nekakve edukacije, literatura koja Vas posebno priprema za rad s Romima?

O: Osnovno predznanje njima fali, ono što ostala djeca dobivaju prije škole, njima fali. U prvom razredu mi moramo s njima raditi sve stvari koje je trebalo usvojiti prije škole. Njima je na primjer u prvom razredu jako teško objasniti oduzimanje, oni ne shvaćaju zašto bi im netko nešto oduzeo. Onda slijede komunikacijske barijere, teško je na početku komunicirati s njima. Problem je i ne briga roditelja, djeca bi trebala

imati podršku od doma. Mi imamo stručnu službu u školi, psihologinju i pedagoginju, jedan dio problema ide preko njih. Ako je moguće ja pokušavam da problemi ne idu dalje od razreda. Dok su nekakvi problemi izostanaka, pa nema roditelja dugo da to ispriča onda to ide kod psihologinje i ona dalje kontaktira roditelje jer je previše toga da bi se učitelji time bavili. A nekakve njihove svakodnevne svađe to rješavamo u razredu. Te edukacije koje i postoje, rade ljudi koji nisu radili s Romima. Sve to zvuči savršeno kada oni govore, ali to u praksi onda nije moguće. Možda još u čistim Romskim razredima je moguće, ali u mješovitim ne. Literatura ne postoji, a možda bi bila korisna za buduće učitelje.

Koje mjere bi po Vama trebalo poduzeti da bi se obrazovanje Roma poboljšalo?

O: Već smo zakasnili u tome. Treba educirati roditelje. Kad će roditeljima postati bitna škola, onda će i bolje obrazovanje za Rome zaživjeti. Neke stvari se u njihovoj kulturi moraju promijeniti, moraju se prilagoditi sredini u kojoj žive. Moraju poprimiti odlike civilizacije. I ovaj dio sa čistim romskim odjeljenjima bi bio pun pogodak. Učitelj koji bi radio u takvom razredu puno više bi mogao pomoći učenicima. Također bi dobro došao i romski pomagač koji bi tu početnu barijeru u komunikaciji olakšao. Cjelodnevni boravak bi također pomogao, da su što manje doma, a što više u školi.

Koliko dugo Vi radite s Romima? Vidite li neki pomak (promjenu) u tom razdoblju?

O: Radim 15 godina s Romima. Imam već neka iskustva, mjere koje primjenjujem. Mogu čak i predviđati neke situacije pa ih mogu i spriječiti. Vidim pomak u tim nekakvim svojim metodama, prije sa se puno više živcirao, više sam smatrao da sam ja kriv što oni ne napreduju.

Koliko ima učenika Roma, a koliko drugih učenika u Vašem razredu? (broj učenika Roma u razrednoj nastavi)

O: Populacija Roma je dosta velika u našoj školi. Od 300 učenika jedna trećina je Romskih učenika. U nižim razredima je veći broj Roma nego li u predmetnoj nastavi. Ja imam 18 učenika u razredu, od toga ih je 10 Roma, a 8 je učenika Hrvata.

Pitanja za knjižničare

Koliko često Romi dolaze u knjižnicu? Dolaze li samostalno ili u posjetu s cijelim razredom?

O: Romi dolaze jako često u knjižnicu, ali ne s ciljem kako bi čitali. Oni jednostavno vole boraviti na mjestu gdje im se netko posvećuje, pita ih kako su.

Radi čega dolaze Romi u knjižnicu? Što tamo rade?

O: Oni masovno dolaze u knjižnicu svaki odmor. Tamo se zafrikavaju i tako, tu im je ležernija atmosfera nego li u razredu. Vole listati i gledati časopise, tamo znaju biti poster i pa im je to zanimljivo. Zanimaju ih i jako knjige Violeta, to je bila serija. Te knjige se stalno posuđuju. Takve knjige njih zanimaju, ljubavne. A lektire posuđuju, ali ipak treba malo prilagoditi lektiru njima. Rijetko tko pročita cijelu lektiru pa onda učitelji zadaju da pročitaju neko poglavlje ili odlomak.

Za kakvom literaturom posežu Romi?

O: Dečki znaju čitati časopis Bag, to je informacijski časopis. Znaju i čitati enciklopedije, o životinjama. To je ono što njih zanima, nije sad da oni čitaju nešto, nego više gledaju i listaju. Zanimljiva im je i Modra lasta, tamo isto imaju postere., nekakvi članak, glumce koje oni vole.

Imate li u knjižnici literaturu na Romskom jeziku?

O: Nemamo literaturu na Romskom jeziku.

Organizirate li kakve susrete/predavanja posebno za Rome? (primjeri)

O: Ne organiziramo posebne susrete za Rome. Susrete pripremamo za cijele razrede, pa onda tako i za njih. A trebalo bi organizirati nekakve projekte čitanja, učenje čitanja, poticanje čitanja za Rome.

OŠ KURŠANEC

Koliko uspješno učenici Romi u Vašem razredu savladavaju nastavni sadržaj prema planu i programu?

O: Romi savladavaju plan i program, ali im treba puno duže da savladaju neka gradiva jer je problem jezik. Koliko god da se oni trude problem je jezik. Puno pomaže što pohađaju malu školu prije prvog razreda, ali doma i međusobno oni govore materinskim jezikom i puno riječi ne razumiju. U prvom i drugom razredu je to bolji uspjeh, dok već u trećem i četvrtom postižu lošije rezultate. Kako su složeniji materijali tako se oni gube, sve im je teže. Ima naravno i izuzetaka, trude se i djeca i roditelji. Kod mene je ocjena motivirajuća, uvijek nagrađujem napredak. Mi u školi provodimo dvosatno učenje hrvatskog jezika, kao dopunska nastava, ali to ne ide u redovni program. Nažalost rijetko tko dolazi, zapravo dolaze oni koji su dobri, a onima kojima bi to bilo potrebno ne dolaze. Također tri učenika u razredu rade po prilagođenom programu. Dvoje učenika radi sve predmete po prilagođenom programu, dok jedan učenik radi samo obrazovne predmete po prilagođenom programu.

Čitaju li Romi propisanu lektiru?

O: Mi zajedno radimo lektiru na satu. Pokušavam odabrati primjerena djela za njih. U drugom razredu na primjer imamo Pinokija kojeg oni ne mogu raditi i ne rade. Posuđuju knjige jer ja radim na način da im približim čitanje, a ne da oni meni prepričavaju ili ispisuju desetke stranica lektire. Na primjer „Čudnovate zgone šegrtu Hlapića“ smo radili na način da su oni imali tjedan dana vremena za pročitati jedno putovanje pa smo onda napravili analizu putovanja i tako za sva putovanja. Da ja dam njima cijelu knjigu za pročitati odjednom, većina bi odustala na drugoj stranici. U lektiri onda određujemo vrstu djela, glavne likove, njihove osobine, mjesto i vrijeme radnje i neki crtež, ono što prati plan i program. Glavni cilj mi je da oni zavole čitanje. Dok pišu ispit posudimo knjige i svaki učenik ima knjigu pored sebe i da odgovor na svako pitanje mogu pronaći u knjizi.

Postoji li razlika u uspješnosti između djevojčica i dječaka? U čemu je najvidljivija? U kojem predmetu?

O: Ne, važna je samo okolina u kojoj oni žive. Vidi se u ponašanju da se preslikava život odraslih. Djevojčice se igraju s lutkama, nekakve majčinske igre, dok dječaci igraju neke agresivnije igre.

Jesu li Romi uključeni u izvannastavne aktivnosti? Koje?

O: Jesu. Imam djevojčice koje idu na mali zbor, dok dječaci idu na sportsku grupu. Uključeni su i u sve aktivnosti kada se pripremamo za nekakve priredbe.

Jesu li Romi uključeni u izvanškolske aktivnosti? Koje?

O: Ne. Nema ih tko voditi, treba naravno i platiti i opremiti dijete.

Kakva je suradnja učenika Roma i drugih učenika u razredu. (primjeri) - oko čega se najviše sukobljavaju, situacije u kojima si pomažu

O: U mojim razredima je dobra suradnja. Ja im ne dozvoljavam nikakvu razliku, iako se uvijek primijeti da se Romi više druže s Romima, a većinsko stanovništvo se grupira međusobno. Iako među njima nema nikakvih problema. Oni se slože u skupine, ili parove, nitko se ne protivi.

Za uspješan psihički i fizički razvoj učenika Roma bi li bilo bolje da su u mješovitim ili posebnim razrednim odjelima? Zašto?

O: Mislim da se Romska djeca osjećaju bolje i uspješnije u čistim romskim razredima. Romsku djecu bi trebalo složiti prema sposobnostima. Djeca koja su sposobnija, koja imaju potencijala budu u jednom razredu, da se s njima radi po takvom programu da se izvuče njihov maksimum. I opet one slabijih sposobnosti staviti u jedan razred i opet im program prilagoditi mogućnostima. U mješovitim razredima netko mora gubiti, ne možemo se posvetiti svima.

Kakva je Vaša suradnja s roditeljima Romske djece? (odazivaju li se na sastanke, informacije, druženja)

O: Uglavnom dolaze mame na sastanke, jako rijetko dolaze tate. Na informacije dolaze kada ih se zove. Na roditeljskim sastancima pitaju i surađuju. Dosad sam imala par

druženja s roditeljima i djecom, nekakve roštiljade, sportske aktivnosti i na to se odazivaju mame.

Što biste istaknuli kao najveći problem rada s Romima? Tko rješava problem kada do njega dođe? Postoje li nekakve edukacije, literatura koja Vas posebno priprema za rad s Romima?

O: Najveći problem je jezik. Jako je teško biti drugačiji, a živjeti u tim naseljima. Problemi se prvo rješavaju u razredu s učiteljem, a ako ne mogu ja onda se uključuje stručna služba, socijalni pedagog, defektolog, ravnateljica, a ako je nešto jako zahtjevno onda centar za socijalnu skrb, policija. Ne postoji posebna literatura koja bi nas pripremila na rad s Romima. Na aktivima su nam znali govoriti kako smo mi najveći stručnjaci za to jer radimo s njima. Na primjer, bili smo na stručnom skupu gdje je bilo moguće napredovanje u mentora i taj savjetnik nam je rekao jedno iskustvo kako je jedna kolegica htjela napredovati, a imala je u trećem razredu učenika koji je učio pisati i čitati tiskana slova i naravno njezino napredovanje zbog toga nije moguće. Također nam znaju riječi joj kolegice nama je žao što vi radite baš tamo, ali danas nam to nije tema. Da netko želi napraviti kvalitetnu knjigu ili predavanje mora raditi s Romima, mora dobiti taj osjećaj i vidjeti stvarnu situaciju.

Koje mjere bi po Vama trebalo poduzeti da bi se obrazovanje Roma poboljšalo?

O: Rad na jeziku, rad s roditeljima. Trebali bi se učenici čim ranije uključiti u vrtiće, nekakve ustanove prije škole. Zatim trebao bi se osigurati cjelodnevni boravak u školi. Trebalo bi raditi nekakve radionice za roditelje, da znaju doma pomoći onda svojoj djeci.

Koliko dugo Vi radite s Romima? Vidite li neki pomak (promjenu) u tom razdoblju?

O: Radim s Romima 28 godina. Prije je polaznost bila puno manja. Očekivala sam veći napredak. Škola im nude jako velike mogućnosti za napredak, ali većina te mogućnosti ne iskorištava. Napredak je vidljiv, ali u jako maloj mjeri i jako jako sporo teče. Vidi se pomak u higijeni, odjeći. Nekada su djeca hodala u školu doslovno goli i bos.

Koliko ima učenika Roma, a koliko drugih učenika u Vašem razredu? (broj učenika Roma u razrednoj nastavi)

O: Cijela škola ima više od 85 % djece.

Pitanja za knjižničare

Koliko često Romi dolaze u knjižnicu? Dolaze li samostalno ili u posjetu s cijelim razredom?

O: Učenici Romi dolaze samoinicijativno, često dolaze i vole boraviti u knjižnici. Pod velikim odmorom je dosta prometno, znaju čitati, ali vole se i samo družiti u knjižnici. Pod velikim odmorom ja nemam praksu da bi sve moralo biti tiho pa je atmosfera dosta živa. Uvijek na početku školske godine u dogovoru s učiteljima prvih razreda organiziramo posjet knjižnici. Tamo upoznajem učenike s knjižnicom, načinom posudbe knjiga i uvijek im pročitam neku priču. Najviše vole pričanje priče uz gledanje slika. Zalijepim ilustracije na pano i onda pričam po tim slikama kao nekakvu slikopriču. Znamo održavati i neke satove lektire u knjižnici da učenicima bude zanimljivije. Također i knjižničari služe kao pomoć učiteljima za informacijsku pismenost, naučiti ih kako pretraživati na internetu, kako učiti, kako pronaći informacije za seminare. U mjesecu knjige također puno učenika dolazi u knjižnicu pošto onda organiziramo dosta predavanja, radimo korelacije s drugim predmetima. Na primjer, proučavanje enciklopedije, odnosno životinja, to je korelacija prirode s knjižnicom.

Radi čega dolaze Romi u knjižnicu? Što tamo rade?

O: Romi vole dolaziti u knjižnicu i čitati časopise. Vole Modru lastu, posebno ih zanimaju posteri. Naviknuti su već da im ja te postere dajem da si uzmu doma. Ja nisam učiteljica koji bih ih tamo ocjenjivala pa onda vole doći k meni na razgovor. Dolaze i kad čekaju autobus. Također i često dolaze pomoći, kada uređujem plakate ili pano onda oni pomažu u rezanju, lijepljenju.

Za kakvom literaturom posežu Romi?

O: Kada dolaze znaju sami uzimati i listati knjige, onda ih ja pitam što ih ciljano zanima. Da ih ponudim baš što ih zanima. Svaki dan čitaju i listaju životinjsku enciklopediju, sviđaju im se ilustracije. Više gledaju i listaju, a ne da baš čitaju.

Također zanima ih i knjiga o svjetskim čudima te knjiga šaljivih pitalica te onda jedni druge to ispituju. Niži razredi često pokazuju zanimanje za slikovnice.

Imate li u knjižnici literaturu na Romskom jeziku?

O: Imamo par knjiga. Imamo slikovnicu o pravima djeteta „Naša prava“, to je dvojezična slikovnica, zatim imamo slikovnicu „Zub zubić“ pa „Tamo je sunce“, zbirka pjesama. Imamo još i rječnik kojeg je izdala OŠ Orehovica kojeg isto tako vole listati. S obzirom da nema puno tih knjiga na Bajaškom jeziku mi smo 2016./2017. godine napravili jedan projekt u kojem bi probali napisati jednu priču. Tu priču bismo preveli na engleski, njemački i bajaški. Zvao se „Naša prva knjiga“. Za prijevod na bajaški jezik pomogli su nam romska pomagačica Biljana te Elvis Kralj, također romski pomagač. Na kraju je još tu našu priču pregledao profesor Petru Radosavljeviću. Stavili smo i online verziju na Internet, a u knjižnici imamo i papirnatu verziju koju učenici također jako vole listati.

Organizirate li kakve susrete/predavanja posebno za Rome? (primjeri)

O: Posebno za Rome ne. U kurikulum smo si stavili projekt pričaonica petkom. To je bio projekt namijenjen prvenstveno Romima. I ovo za pisanje priče, ciljano smo to preveli na bajaški pošto imamo veliki postotak Roma pa da napravimo i nešto na njihovom jeziku.

OŠ MACINEC

Koliko uspješno učenici Romi u Vašem razredu savladavaju nastavni sadržaj prema planu i programu?

O: Ja tu možda mogu individualno govoriti o svakom učeniku. Jer je svako dijete u mom razredu različito i različitom stupnju sposobno usvojiti nastavni sadržaj po planu i programu koji je isti za sve. I čisto je ona individualizirani pristup. Evo mogu dati primjer iz matematike, neka su djeca svladala tablicu množenja samo s dva, ali tako dugo dok nisu svladali s dva ne mogu krenuti dalje. Dijete napreduje u odnosu na sebe. Ocjene su od jedan do pet, kako napreduju takva je i finalna ocjena. Imam i odlične učenike, imam čak i one koji žele više i dobiju više, one koji su zainteresirani za nekakve istraživačke radove. A imam i učenike koji slabo napreduju, ali opet napreduju prema svojim sposobnostima i mogućnostima, ali su opet na nekoj zadovoljavajućoj razini. Bitno je da oni sami znaju kriterije i da vide kako mogu poboljšati svoje znanje. Mi u razredu imamo i kriterije za poboljšanje napretka. Da dijete zna što mora raditi da bi poboljšao znanje, da bi mogao doći na drugu razinu. Mora vježbati, imamo te neke strategije kako on može poboljšati svoje znanje i napredovati. Kad neki učenik dobije ocjenu ja ga pitam jesi li zadovoljan i ako nije pitam ga što on mora činiti da bi bio bolji. On sam mora osvijestiti da je on za tu ocjenu zaslužan i što mora činiti da bi tu ocjenu poboljšao. Ja u plan i program unosim nekakve teme iz njihovog okruženja, nekakvu literaturu na bajaško-rumunjskom, nekakve tekstove iz njihove kulture, čisto radi motivacije, da njima bude ugodnije. Trebaju znati da treba njegovati svoju kulturu i identitet i da moraju biti ponosni na to što jesu.

Čitaju li Romi propisanu lektiru?

O: Čitaju propisanu lektiru, samo je način drugačiji. Način i strategije prilagođavam njima, kako tko može. Odlaze u knjižnicu i posuđuju knjige te ih nose doma jer ih treba učiti i odgovornosti i tome kako se knjiga čuva. Ako neka djeca ne mogu samostalno čitati i ne postoji mogućnost čitanja doma onda organiziramo čitanje na satu ili djelomično čitanje ili pogledamo film. Tako da svi na neki način dobe tu svu lektiru koju treba pročitati.

Postoji li razlika u uspješnosti između djevojčica i dječaka? U čemu je najvidljivija? U kojem predmetu?

O: Ja to nisam primijetila.

Jesu li Romi uključeni u izvannastavne aktivnosti? Koje?

O: Uključeni su, u mom razredu su svi uključeni. Na početku godine učitelji ponude aktivnosti koje škola nudi. Mi imamo mali zbor, plesnu, recitatorsku, glumu, male bistriče-matematička grupa. Učenici su si mogli birati prema interesu aktivnost koju žele pohađati, ali sam im onda ja postavila pravilo da onda tu aktivnost trebaju pohađati do kraja školske godine, nema odustajanja ni prelaženja u drugu aktivnost.

Jesu li Romi uključeni u izvanškolske aktivnosti? Koje?

O: Recimo ja to ne znam. Znam za jednog učenika da je uključen u nogometni klub. To je mješoviti nogometni klub, mislim da se zove Petica. Znam da se organiziraju kampovi u Atonu poslije škole i da su roditelji vozili trojicu učenika na to.

Kakva je suradnja učenika Roma i drugih učenika u razredu. (primjeri) - oko čega se najviše sukobljavaju, situacije u kojima si pomažu

O: Ja sada imam čisti romski razred, ali sam prije radila s mješovitim razredom pa mogu govoriti za onda kad sam imala kombinaciju. Mislim da to najviše ovisi o učitelju. Moramo graditi dobre odnose od početka godine i ako su odnosi dobro postavljeni, ako se gradi kao zajednicu različitosti i ako se to prihvaća onda se tako i učenici postave. Ako ja ne dozvoljavam ruganja, ako ja dozvoljavam tuđa mišljenja i ako onda na tome gradimo dalje stav onda sve svi učenici dobro osjećaju. U razredu je bila suradnja, jedni drugima su pomagali. Ne zato što se Romima treba pomagati nego zato što je pomaganje dobro.

Za uspješan psihički i fizički razvoj učenika Roma bi li bilo bolje da su u mješovitim ili posebnim razrednim odjelima? Zašto?

O: Ako želimo dobiti veću dobit i za jedne i za druge učenike onda sam ja za mješoviti razred. Čim je veća različitost to koristi svima, svi dobivamo više. Naučiti jedni od drugih možemo puno. Dobit za Rome je tu u ponašanju, stjecanju nekakvih navika, vide drugačije okruženje od onoga u kakvom okruženju oni žive pa probaju to slijediti,

a dobit za učenike većinskog stanovništva je što nauče pomagati, nauče drugačiji jezik, kulturu, nauče prihvaćati različitosti.

Kakva je Vaša suradnja s roditeljima Romske djece? (odazivaju li se na sastanke, informacije, druženja)

O: Evo tu se moram pohvaliti, jer mislim da sam tu jako dobra. Mislim da sam postigla jednu visoku suradnju s roditeljima. Ja bi čak rekla da je tu neki partnerski odnos, a to je veliki plus jer sam željela uključiti roditelje u rad škole. U početku je bilo malo teže, roditelji nisu dolazili. Ja mogu poslati poziv i oni se ne odazovu i time nismo postigli ništa. Ja sam otišla u naselje i tamo se dogovorila s njima. Ja sam rekla što očekujem od njih, oni što očekuju od škole, gdje bi se oni mogli uključiti u rad škole. Često organiziramo radionice, ali ne kako bih ja ispitala što oni znaju što ne znaju nego da se oni ugodno osjećaju na radionicama i da oni nešto rade s djecom i to jako puno znači. Djeca su presretna kada roditelji dođu i stalno ispituju budu opet radionice. Roditelji na tim radionicama vide kako je raditi s djecom i onda i malo drugačije gledaju na školu.

Što biste istaknuli kao najveći problem rada s Romima? Tko rješava problem kada do njega dođe? Postoje li nekakve edukacije, literatura koja Vas posebno priprema za rad s Romima?

O: Najveći problem se javlja zato što Romska djeca žive u drugačijem okruženju nego ostala djeca. Ja vidim problem u onim predmatematičkim, predčitalačkim vještinama koje svako dijete usvaja u roditeljskom domu od malena, a kod Roma toga nema. Nema nekakvog organiziranog slobodnog vremena, nema čitanja priča prije spavanja, nema razgovora. To njima fali. Te vještine koje djetetu fale na početku fale mu tijekom cijelog obrazovanja, teško je onda nadoknaditi taj zaostatak. Trebalo bi osvijestiti roditelje na koji način da rade s djecom jer od roditeljskog doma sve polazi. Uvijek probleme rješavamo u razredu razgovorom. Ako ne mogu ja riješiti s učenikom problem, onda u školu zovem roditelje da napravimo plan kako riješiti problem. Mislim da je sve na nama. Ne postoji nešto posebno za Rome, literatura kao literatura je za sve jednaka. Postoji na Učiteljskom fakultetu izborni predmet Bajaško-rumunjski jezik i to je dobro što su uveli. Ne zato što bi učitelji trebali govoriti taj jezik nego zato da u tom početku djeci olakšaju i da ih bolje razumiju.

Koje mjere bi po Vama trebalo poduzeti da bi se obrazovanje Roma poboljšalo?

O: Trebalo bi ih ranije uključiti u vrtiće, ili koju godinu duže produžiti program predškole. Da se kroz igre usvoje nekakve predčitačke, predmatematičke i socijalne vještine.

Koliko dugo Vi radite s Romima? Vidite li neki pomak (promjenu) u tom razdoblju?

O: S Romima radim 30 godina. Vidim jako veliki pomak. Vidim pomak u suradnji s roditeljima, u pogledu roditelja prema školi. Vidim tu pomak zato što smo ih mi uključili više u rad škole. Više rade doma s djecom, više se brinu za djecu. Socijalni status se poboljšao, oblačenje je bolje, imaju i nose pribor u školu.

Koliko ima učenika Roma, a koliko drugih učenika u Vašem razredu? (broj učenika Roma u razrednoj nastavi)

O: 95 % učenika u nižim razredima su učenici Romi.

Pitanja za knjižničare

Koliko često Romi dolaze u knjižnicu? Dolaze li samostalno ili u posjetu s cijelim razredom?

O: Romi dolaze u knjižnicu pod svakim odmorom. Dolaze samostalno, a s cijelim razredom dolaze na satove lektire.

Radi čega dolaze Romi u knjižnicu? Što tamo rade?

O: Romi dolaze posuđivati knjige za lektiru. Smiju posuditi jednu knjigu i tek kad je vrate smiju posuditi sljedeću. Imaju svoje iskaznice i bez njih ne mogu posuđivati.

Za kakvom literaturom posežu Romi?

O: Niži razredi posežu za slikovnicama, časopisima. Također su im zanimljivi i ljubavni romani. Zanimljive su im uglavnom tanje knjige s puno sličica i malo teksta.

Imate li u knjižnici literaturu na Romskom jeziku?

O: Nemamo literaturu na Romskom jeziku.

Organizirate li kakve susrete/predavanja posebno za Rome? (primjeri)

Svaki ponedjeljak dolaze profesori hrvatskog jezika koji Rome poučavaju kako izgovarati riječi, ispravljaju ih dok govore na Romskom jeziku. Održavamo puno satova lektire u knjižnici, gdje oni crtaju, uređuju pano, izrađuju makete (na primjer kod lektire Ribar Palunko i njegova žena, izrađivali su brod i ribara), zatim izrađuju graničnike za knjige. Otiskivali su slova na glagoljici. Jako vole nešto izrađivati, a manje čitati.

OŠ MURSKO SREDIŠĆE

Koliko uspješno učenici Romi u Vašem razredu savladavaju nastavni sadržaj prema planu i programu?

O: U razredu imam četiri učenika Roma, dvije djevojčice i dva dječaka. Djevojčice su malo uspješnije od dječaka već od prvog razreda. Malo lakše savladavaju nastavni sadržaj iz hrvatskog jezika i prirode i društva, a malo manje iz matematike. Ne mogu reći da se savlada onaj nastavni sadržaj iz plana i programa koji bi se trebao, treba to sve malo prilagoditi, pogotovo zadatke s riječima. Iskače jedna djevojčica koje je marljivija i vidi se da malo više uspije postići od ovih ostalih. Dok dječaci imaju velikih poteškoća u matematici. Tablica množenja, tablica dijeljenja, nije savladano zbrajanje i oduzimanje do 20 pa je sad u trećem razredu jako teško pratiti nastavni sadržaj. Nitko ne radi po prilagođenom programu, ali ja prilagođavam program jer nema smisla pisati samo jedinice, time se ništa ne bi postiglo. Imamo pripremnu nastavu hrvatskog jezika i to je namijenjeno svim učenicima nacionalne manjine kojima hrvatski nije materinji jezik.

Čitaju li Romi propisanu lektiru?

O: Nikako. U ovoj generaciji se nitko od učenika Roma ne trudi čitati, jedna djevojčica je pokušala, ali sam vidjela da nije previše pročitala.

Onda je od sestre samo prepisala u dnevnik čitanja i to je to. Ti učenici imaju poteškoće u čitanju i razumijevanju i ne mogu onda očekivati da mogu pročitati cijele knjige. Oni sudjeluju onda na satu lektire u toj mjeri u kojoj mogu, ako gledamo neki crtani film onda su tu aktivniji. U interpretaciji lektire oni ne mogu sudjelovati.

Postoji li razlika u uspješnosti između djevojčica i dječaka? U čemu je najvidljivija? U kojem predmetu?

O: Ne postoji razlika. Uspjeh ovisi o obitelji, radi li se kod kuće ili ne, a ne o spolu.

Jesu li Romi uključeni u izvannastavne aktivnosti? Koje?

O: Učenice su mi uključene u likovne aktivnosti, dječaci ove godine nisu, ali uključuju se Romi u razne aktivnosti.

Jesu li Romi uključeni u izvanškolske aktivnosti? Koje?

O: Nisu uključeni.

**Kakva je suradnja učenika Roma i drugih učenika u razredu. (primjeri)-
oko čega se najviše sukobljavaju, situacije u kojima si pomažu**

O: Mogu reći da je dobra. Jako im učenici većinskog stanovništva žele pomoći. Jedino dolazi do poteškoća jer učenici Romi ne znaju na pravilan način pozvati na igru, oni gurnu učenika i to je njima poziv na igru. Ali u globalu sam zadovoljna.

**Za uspješan psihički i fizički razvoj učenika Roma bi li bilo bolje da su u
mješovitim ili posebnim razrednim odjelima? Zašto?**

O: Ne bi ih trebalo izdvojiti u posebne razrede, ali bi im trebala neka dodatna nastava iz hrvatskog jezika.

**Kakva je Vaša suradnja s roditeljima Romske djece? (odazivaju li se na
sastanke, informacije, druženja)**

O: Loša. Jako se rijetko odazovu na roditelje sastanke, niti se ne ispričaju, niti poslije dođu na informacije. Jedino se odazivaju na posebne pozive. Pokušavali smo i nekakva druženja, projekte, ali se roditelji Roma jako rijetko odazivaju.

**Što biste istaknuli kao najveći problem rada s Romima? Tko rješava
problem kada do njega dođe? Postoje li nekakve edukacije, literatura koja Vas
posebno priprema za rad s Romima?**

O: Najveći problem je jezik i roditelji koji premalo brinu o svojoj djeci.

Učitelj prvi rješava probleme razgovorom s učenicima, pa s roditeljima. Pa se uključuje i pedagoginja i ravnatelj ako je potrebno, ali u razrednoj nastavi takvih većih problema nema, oni su češći u predmetnoj nastavi. Ne postoji nikakva posebna literatura. Edukacije smo prošle i to dosta, zbog toga što ima dosta velik broj učenika Roma. To su bile edukacije o čitanju, pisanju, kritičkom mišljenju, korak po korak. Mislim da godine iskustva najviše pomažu u radu s Romima.

Koje mjere bi po Vama trebalo poduzeti da bi se obrazovanje Roma poboljšalo?

O: Njima je jezik najveći problem i mislim da je to kod nas jako olakšano zbog vrtića. Jako pomaže i romski pomagač. Možda bi još pomogle i nekakve edukacije za roditelje.

Koliko dugo Vi radite s Romima? Vidite li neki pomak (promjenu) u tom razdoblju?

O: Radim 15 godina s Romima. Vidim pomak na bolje, veliki pomak. Mislim da je za to zaslužno što su Romi uključeni u vrtić. Puno su jači u hrvatskom jeziku, ali imaju još problema u govoru i pisanju.

Koliko ima učenika Roma, a koliko drugih učenika u Vašem razredu? (broj učenika Roma u razrednoj nastavi)

O: U prva četiri razreda ima oko 50 učenika Roma. Kod mene u razredu ima 4 učenika Roma i 12 učenika Hrvata.

Pitanja za knjižničare

Koliko često Romi dolaze u knjižnicu? Dolaze li samostalno ili u posjetu s cijelim razredom?

O: Većinom dolaze učenici razredne nastave, u predmetnoj nastavi već rjeđe dolaze, osim kada ih baš učitelji pošalju. Dolaze i s cijelim razredom dok imamo satove lektire u knjižnici.

Radi čega dolaze Romi u knjižnicu? Što tamo rade?

O: Vole se družiti i igrati u knjižnici. Vole razgovarati sa mnom. Vole slušati priče, ali teško razumiju i poslije teško analiziraju. Također dolaze i kada imaju neke izborne predmete koje oni ne pohađaju. Znaju im učiteljice dati zadatke pa im onda ja tu pomažem oko njih. Znamo i čitati neke lektire pa im ja pomažem oko pisanja lektire.

Za kakvom literaturom posežu Romi?

O: Romi čitaju časopise, slikovnice, vole i knjige o svjetskim čudima. Vole knjige koje su im slikovno atraktivno.

Imate li u knjižnici literaturu na Romskom jeziku?

O: Nemamo literaturu na Romskom jeziku. Imamo samo rječnike koje su sastavila djeca i tu imamo samo osnovne pojmove. Trebalo bi napisati neke rječnike s nekim frazama koje oni susreću u knjigama, lektirama i koje su im strane.

Organizirate li kakve susrete/predavanja posebno za Rome? (primjeri)

O: Ne organiziramo nikakva predavanja za Rome jer mislim da smo premalo stručni za poučavanje Roma. Iskreno ne znam što bih ja organizirala za njih.

OŠ PODTUREN

Koliko uspješno učenici Romi u Vašem razredu savladavaju nastavni sadržaj prema planu i programu?

O: Pa sada imam drugi razred i recimo da su sada svladali s dovoljnim većina. Mi im smanjimo kriterije, primjerice u prvom razredu važno je da nauče čitati i pisati, računanje na prste i barem da razumiju što znači dodati, oduzeti pa se znaju s tim služiti. To je prvi razred, ono osnovno. Priroda im je veliki problem zbog jezika, ajde u prvom razredu još ne toliko, usvojili su neke pojmove u maloj školi pa se to još održi, ali dalje im postaje priroda još najveći problem. To je znanje većine za dva, ima za tri. Dobe se čak i neke petice iz usmenog, ali pismeni im je veći problem. Oni se ne mogu sami koncentrirati na zadatak, pročitati ga i razumjeti i još onda napisati odgovor. Dovoljan i dobar je nekako najviša razina za učenike Rome. U prvom razredu postoji projekt dopunske nastave za Rome. To je projekt koji djeluje negdje 3 godine i gdje se dodatno uči hrvatski jezik.

Čitaju li Romi propisanu lektiru?

O: Znaju uzeti knjige i nositi doma, ali ih doma ne čitaju. Od ove godine postoji produženi boravak samo za Rome i tu onda s njima učiteljice razredne nastave čitaju neka lektirna djela. Kada je neka priča onda to čitamo ili u boravku ili na satu, a kada je cijela knjiga u pitanju onda im damo neki sažetak ili čitamo odlomak. Jako rijetko netko od njih pročita neku priču ili neku knjigu. Vole slušati dok im učenici Hrvati čitaju. Ima jedna učenica koja jako voli čitati pa ih onda privuče k sebi i ona im čita pod odmorima. Vole slušati dok drugi čitaju, ali sami jako rijetko čitaju. Lektira se obrađuje na način da se na početku pročita priča ako je kratka, ili analiziramo odlomak iz knjige i onda imamo grupni rad gdje onda s učenicima Hrvatima oni dobiju pojam o likovima i ostale informacije. Barem onda znaju o čemu se u knjizi radi. Sve rade uz pomoć učenika Hrvata koji su pročitali djelo.

Postoji li razlika u uspješnosti između djevojčica i dječaka? U čemu je najvidljivija? U kojem predmetu?

O: Nije univerzalna, ali ponekad cura više usvajaju jezik, a dečki matematiku. Rijetko postoji učenik koji je usvojio i jezik i matematiku. Curice su sklonije čitanju, pisanju, izražavanju, a manje matematici, dok je kod dječaka situacija obrnuta.

Jesu li Romi uključeni u izvannastavne aktivnosti? Koje?

O: Jesu u našoj školi. Mi u nižim razredima imamo mješovite družine. Imamo ples, zbor, gluma, recitatorska, sportske aktivnosti, imamo i pečenje kolača. Kada je vrijeme priredbi onda se svi pomiješamo. U svim tim aktivnostima učenici Romi sudjeluju i to vrlo rado.

Jesu li Romi uključeni u izvanškolske aktivnosti? Koje?

O: E to ne. Ima ovdje univerzalna sportska škola, koju vodi učiteljica tjelesne kulture. To ostaju, ali odustaju. Oni su mislili da će tu raditi što žele, a to su dva dodatna sata tjelesnog.

Kakva je suradnja učenika Roma i drugih učenika u razredu. (primjeri)- oko čega se najviše sukobljavaju, situacije u kojima si pomažu

O: Pa dobra. Prihvaćeni su. Možda zna biti malo napetija u prvom razredu. Zavisi što su djeca doma čula o Romima pa ih onda malo čudno gledaju, ali s vremenom se oni počnu približavati i nema problema između njih. Više problema ima između samih romskih učenika. Neke romske obitelji međusobno ne komuniciraju pa onda to prenose i na djecu.

Za uspješan psihički i fizički razvoj učenika Roma bi li bilo bolje da su u mješovitim ili posebnim razrednim odjelima? Zašto?

O: Ja bi neke aktivnosti spojila, a neke odvojila. Primjerice matematiku, hrvatski, strani jezik bi odvojila. Sigurno s njima treba drugačiji tempo rada, drugačiji način rada nego s učenicima koji uz nastavu rade i doma, razumiju hrvatski. Tjelesni, glazbeni, izvannastavne aktivnosti pa možda čak i prirodu bi spojila. Ali ove predmete bi možda bilo bolje da si s njima odvojeni jer ne dobiju toliko pomoći koliko im je potrebno. Ovako bi se više moglo njima posvetiti, riješiti više zadataka s njima, a u mješovitim razredima se to ne može jer se onda zanemaruju druga djeca. Ajde već kod vježbanja, učenici većinskog stanovništva pomažu učenicima Romima pa tu postoji suradnja, ali nekad bi bilo dobro ih odvojiti.

Kakva je Vaša suradnja s roditeljima Romske djece? (odazivaju li se na sastanke, informacije, druženja)

O: Nikakva. Jako se rijetko odazovu na roditelje sastanke, ono što je dogovoreno na sastancima ne poštuju. Kad smo im rekli da nabave knjige i na kraju prošle godine i na početku ove godine učenici nisu imali knjige. Nemaju ni pribor, olovke i pisanke. Roditelji uopće ne slušaju što im učitelji kažu, a rijetko kad i dođu. Na informativni razgovor isto rijetko kad dolaze. Dođu na primjer kada dođe doma pisana obavijest da je dijete dobilo opomenu ili ukor onda dođu pitati što je to. Onda neki roditelji dolaze opravdati izostanke i to samo za djevojčice, za dječake ih nije briga. Na nekakva druženja roditelja s djecom u sklopu škole mislim da ih djeca više nagovaraju jer se djeca vesele tome. Na primjer na večer matematike se odazove eventualno jedan roditelj. Imali smo radionicu maski, tu su došli svi roditelji jer su djeca htjela sudjelovati u povorci. Ali isto tako došli su bez ičega, sve ono što smo dogovorili oni nisu poštovali, sve samo očekuju da ćemo im mi dati. Znaju i dosta veliku ulogu imati i roditelji učenika većinskog stanovništva. Oni sretnu roditelje učenika Roma pa ih onda pozovu na razna druženja i zapravo ih nagovore na sudjelovanje.

Što biste istaknuli kao najveći problem rada s Romima? Tko rješava problem kada do njega dođe? Postoje li nekakve edukacije, literatura koja Vas posebno priprema za rad s Romima?

O: Najveći je problem to što nema nikakve suradnje s roditeljima i mislim da to djeca osjete. Ako roditelju uopće nije važno što učitelj traži, što je učitelju važno onda tako ni djetetu nije važno. Ta djeca čim krenu u prvi razred su prepuštena nama, školi. Djeca ponekad znaju bili zainteresirana za školu, ali ih roditelji doma ništa ne pitaju vezano uz školu pa djeca polako odustaju. Škola je djeci jedino mjesto gdje se oni susreću s nekim pojmovima. Roditelji ne rade s njima ama baš ništa i to je najveći problem što su ta djeca prepuštena sama sebi. Učitelj prvi rješava probleme razgovorom s učenicima, pa s roditeljima. Pa se uključuje i pedagoginja ako je potrebno, a ukoliko ne možemo mi onda se uključuje socijalna služba. Ne postoje edukacije ni literatura. Odnosno postoji literatura, ali za poučavanje ino jezičnih učenika, a ne posebno samo za učenike Rome. Postojeću literaturu si mi prilagodimo nekako za Rome.

Koje mjere bi po Vama trebalo poduzeti da bi se obrazovanje Roma poboljšalo?

O: Trebalo bi što više s njima raditi. Za njih bi jedino bilo dobro da su u školi, odu doma malo na igru i odmorni se opet vrata u školu. Čim više s njima trebaju raditi stručne osobe, da usvoje čim više znanja i da budu više motivirani. Treba ih jako puno voditi i poticati. Stručna služba bi s njima puno više trebala raditi. Neka djeca ne hodaju u školu, imaju jako puno izostanaka i te obitelji su pod nadzorom, ali se ništa ne događa. Znači da su ti nadzori preslabi. Trebalo bi nekako kod roditelja osvijestiti obaveze prema školi i prema djeci jer sve počinje od roditelja.

Koliko dugo Vi radite s Romima? Vidite li neki pomak (promjenu) u tom razdoblju?

O: Radim s Romima 25 godina. Jedno vrijeme, prije kojih 10 godina mi se činilo kao da ima pomaka, ali sada mi se čini kao da nema nikakvog pomaka. Ja sad imam učenike čiji su roditelji bili moji učenici. To su relativno mlade mame kojima smo isto sve to tako govorili, poticali ih da se promijene nabolje, da se uklope. To su bile mame koje su bile čak vrlo dobar ili odličan u nižim razredima i njihova djeca sad nemaju pribor, ne pišu zadaće, roditelji ne dolaze na sastanak. Djeca se pokušavaju promijeniti, ali roditelji i opet se sve vraća na isto.

Koliko ima učenika Roma, a koliko drugih učenika u Vašem razredu? (broj učenika Roma u razrednoj nastavi)

O: U prva četiri razreda ima 31 učenik Rom. Kod mene u razredu ima 6 učenika Roma i 6 učenika Hrvata.

Pitanja za knjižničare

Koliko često Romi dolaze u knjižnicu? Dolaze li samostalno ili u posjetu s cijelim razredom?

O: Romi u knjižnicu dolaze svaki dan, nema tu podjele na naši-vaši. Oni su uključeni u nastavni proces i dolaze svaki dan

Radi čega dolaze Romi u knjižnicu? Što tamo rade?

O: Prvo i osnovno je da dolaze posuditi knjige. Zatim dolaze pisati domaću zadaću jer autobus dolazi nakon šestog sata i to vrijeme čekanja je uvijek predviđeno kao boravak

u knjižnici. Taj jedan sat mogu iskoristiti za pisanje zadaće, pitati mene za pomoć. Kada smo s time gotovi možemo se poigrati raznim društvenim igrama, na primjer čovječe ne ljuti se, memory kartice, šah. Također omogućen im je i pristup računalima i internetu ukoliko trebaju nešto istražiti za domaću zadaću ili napisati seminar.

Za kakvom literaturom posežu Romi?

O: Imamo par učenica Roma koje jako vole čitati i često dolaze u knjižnicu čitati. Posežu za romanima za djecu, sad novijeg izdanja. Dok učenici nižih razreda obožavaju čitati slikovnice i tu se vidi da oni te knjige nemaju doma. Njima Matovilka i Snjeguljica izazivaju oduševljenje. Ilustracije i žarke boje, kada je nešto jače istaknuto to im je omiljeno. I jako vole čitati Duricu, to je broj 1 kod učenika Roma. Knjige posuđuju i nose doma i redovito ih vraćaju. Smiju posuditi tri knjige.

Imate li u knjižnici literaturu na Romskom jeziku?

O: E taj Romski jezik je teško pitanje. Na primjer naši Romi iz Lončareva ne razumiju se s Romima iz Orehovice ili Kotoribe. Taj njihov bajaški se razlikuje. Uočili smo prošle godine, 8.4. kada je Dan Roma te uvijek na taj dan radimo neke plakatiće, neke pojmove njihove da te novije generacije Roma ne znaju čak ni brojiti do 10 na romskom jeziku. Od literature imamo dvije knjige. Jedna je rječnik koji je izdala OŠ Orehovica pa to onda učenici Romi rado listaju i čitaju i komentiraju kako se to kod njih kaže drugačije. Druga knjiga je Naša pravila.

Organizirate li kakve susrete/predavanja posebno za Rome? (primjeri)

O: Posebno za Rome ne. Romi su normalno uključeni u nekakva predavanja, susrete s piscima, radionice kao i učenici Hrvati.

Kratka biografska bilješka

Elena Goričanec rođena je 15. travnja 1995. godine u Italiji. Godine 2002. upisuje Osnovnu školu Sveti Martin na Muri, a 2010. Gimnaziju Josipa Slavenskog u Čakovcu. Srednju školu završava 2014. godine i iste te godine upisuje Učiteljski fakultet u Čakovcu, modul hrvatski jezik. U sklopu fakulteta volontirala sam u III. osnovnoj školi Čakovec te u Županijskoj bolnici Čakovec, na odjelu pedijatrije.

Izjava o samostalnoj izradi rada

Ja, Elena Goričanec, izjavljujem da sam ovaj diplomski rad, na temu Integracija Roma u redovni odgojno-obrazovni sustav u Međimurskoj županiji, izradila samostalno uz vlastito znanje, uz pomoć stručne literature i mentora, doc. dr. sc. Gorana Lapata.

POTPIS:
